

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV DĚJIN UMĚNÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**STAVEBNÍ HISTORIE KOSTELA SV. JILJÍ
V MILEVSKU**

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

Autor práce: Johana Pouzarová

Studijní obor: Dějiny umění

Ročník: 3

2020

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 18.7. 2020

.....

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Hynku Látalovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za jeho dobré rady a pomoc při tvorbě tohoto tématu. Dále bych chtěla velice poděkovat dalším, kteří se zapojili do této práce. Jedná se o mé rodiče a kamarády, kteří byli natolik ochotní a získávali pro mě různé informace z knih. Jedná se o spisy z milevské knihovny nebo knihovny v samotném milevském klášteře. S korekturou mé bakalářské práce mi byly nápomocny také další osoby, kterým jsem neskutečně vděčná za ochotnou výpomoc.

Anotace

Johana Pouzarová

Kostel sv. Jiljí v Milevsku – stavební historie a uměleckohistorické souvislosti

Bakalářská práce se bude zabývat stavební historií kostela sv. Jiljí, který se nachází v areálu bývalého premonstrátského kláštera v Milevsku. Nejprve se autorka zaměří na nejstarší stavební historii kostela, jejímž dokladem je mohutná západní věž a část severního zdiva. Stavební historie kostela sahá až do 12. století, poté proběhla velká přestavba v gotickém slohu. Dále se práce zaměřuje na stavební dějiny, urbanistickou stránku objektu a uvedení do souvislostí doby vzniku stavby. Hlavním těžištěm textu pak bude dochovaný presbytář kostela s vývojově důležitou klenbou, která dala v českých dějinách umění název jednomu z klenebních vzorců (tzv. milevského typu). Autorka se zaměří na rozbor tohoto klenebního vzorce a s pomocí novější české i zahraniční literatury se pokusí klenbu zasadit do souvislostí s pražskou parléřovskou a jihočeskou poparléřovskou architekturou. Práce se tedy rovněž věnuje srovnání formálních souvislostí s dalšími sakrálními stavbami, které nesou podobné, ne-li stejné klenutí jako je tomu u kostela sv. Jiljí.

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

Klíčová slova

Milevsko, kostel sv. Jiljí, Petr Parlěř, klenba milevského typu, gotika, klášter v Milevsku

Annotation

Johana Pouzarová

Church of St. Giles in Milevsko - building history and art-historical context

This bachelor thesis will deal with history of the church of St. Giles, which is located in the area of the former Premonstratensian monastery in Milevsko. Firstly, the author will focus on the history of the oldest building of the church, as evidenced by the massive western tower and part of the northern masonry. The history of the church dates back to the 12th century when a major reconstruction took place in Gothic style. Furthermore, the work will include the history of construction, the urban side of the building and the context of the time of construction. Important aspect of the text will be the preserved presbytery of the church with a developmentally important vault, which in Czech history of art gave its name to one of the vault patterns (the so-called Milev type). The author will conduct the analysis of this vaulting pattern and with the help of newer Czech and foreign literature she will try to place the vault in the context of Prague's Parler and South Bohemian poplar architecture. Furthermore, the work will also contain comparison of formal connections with other sacral buildings, which bear similar if not the same arches as the church of St. Giles.

Supervisor: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

Keywords

Milevsko, church of St. Giles, Peter Parler, vault Milev type, gothic, monastery in Milevsko

Obsah

1. Úvod	7
1.1 Kritika pramenů a literatury	8
2. Základní informace o kostelu sv. Jiljí v Milevsku a uvedení objektu do oblasti Milevska vzhledem k historickým souvislostem.....	10
2.1 Stavební historie	11
2.2 Kostel sv. Jiljí Milevsko – historie, lokalita, urbanismus, osobnosti.....	14
2.2.1 Románská věž	14
2.2.2 Chrámová část budovy.....	18
2.2.3 Interiér	18
2.2.4 Osobnosti	22
2.3 Datace kostela sv. Jiljí.....	24
3. Klenba milevského typu	27
3.1 Přínos Petra Parlěře v oblasti kleneb a jeho invence	28
3.2 Klenby Petra Parlěře	30
3.3 Zlatá stezka	33
3.3 Souvislosti s pražskými klenbami a klenbou v Českém Krumlově.....	33
3.3.1 Klenba svatovítského chóru	34
3.3.2 Staroměstská mostecká věž.....	35
3.3.3 Český Krumlov – kostel sv. Víta.....	39
3.4 Souhrn ke klenbám tzv. milevského typu	41
4. Závěr.....	44
Bibliografie.....	46
Seznam obrazové přílohy	49
Obrazové přílohy	51

1. Úvod

Kostel svatého Jiljí, kterým se bude tato práce zabývat, se nachází ve městě Milevsko. Toto město se nachází v jižních Čechách. Zeměpisná poloha Milevska činí přibližně 49 stupňů 27 minut severní šířky a 14 stupňů 22 minut východní délky. Milevsko se již ve středověku nacházelo na křižovatce obchodních cest. Základ tvořila Bechyňská cesta, současně však bylo město spojeno se všemi brody přes Vltavu, od Cholína až po Týn nad Vltavou. Na Lužnici pak s Koloději, Bechyní a později s nově vzniklým Tábořem a Chýnovem.¹

Milevsko leží v oblasti, která byla osídlena zřejmě již ve starší době kamenné, a to nejméně před šesti tisíci lety. Tyto poznatky jsou prokázány díky nálezům například bronzových jehlic, které jsou datované do zkoumaného období. Tímto faktem se Milevsko řadí k jednomu z nejstarších fungujících měst na jihu Čech.

Počátek známé historie města bývá spojován s nejstarší známou postavou velmože – Jiřím z Milevska. Nejstarší zpráva o něm je zároveň nejstarší doloženou informací, v níž se objevuje Milevsko jako město. Listina se věnuje prodeji vsi Trhonína a je z roku 1183. Na druhou stranu, sepsání tohoto poznatku proběhlo až ve 13. století, proto se uvádí za nejstarší písemně doložené datum k tomuto městu až rok 1184.²

V tuto dobu pravděpodobně milevský kostel již stál a Jiří z Milevska zde byl již při založení známého premonstrátského kláštera, který je uváděn jako nejstarší v jižních Čechách.³ Jedná se o velice významný mezník v rámci celého území dnešní České republiky. Potvrzuje to skutečnost, že do roku 1187 bylo u nás založeno šlechtou jen 7 klášterů – jedním z nich bylo právě milevské opatství. Téhož roku přicházejí do Milevska řeholníci ze Želivi a funkce opata se ujímá Jarloch. Během jeho funkce probíhala stavba kláštera, kterou provázely mnohé obtíže a roku 1191 jej zničil požár.

¹ BÍLEK Josef; KÁLAL Jiří, Milevsko a okolí od A ... Ž. Milevsko: Spolek pro rozvoj kultury 2000, s. 49.

² Ibidem, s. 50.

³ KUTHAN, Jiří. *Česká architektura v době posledních Přemyslovců: města, hrady, kláštery, kostely*. 1. vyd. Vimperk: Tina, 1994, s. 233.

Následně se z Milevska na začátku 15. století stalo městečko a areál kláštera byl významným duchovním, kulturním a hospodářským centrem.⁴

Právě v tomto areálu je i kostel sv. Jiljí, jenž je považován za dominantu, přestože neslouží jako kostel pro bohoslužby. Dnes je využíván hlavně k pohřebním obřadům a je vnímán jako důležitá stavba jak z hlediska historického, tak i uměleckého.⁵

Kostel sv. Jiljí je oceňovaný díky vynikající stavitelské práci a také díky pozoruhodným architektonickým prvkům. Ona dokonalost tkví v ojedinělém pojetí exteriéru i interiéru budovy. V interiéru se nachází klenba milevského typu, která má původ z pražské huti Petra Parláře. Klenba milevského typu se díky své dokonalé struktuře užívala v presbytářích po celém českém území, ale také Rakousku či Německu.

1.1 Kritika pramenů a literatury

Přehled dosavadního bádání k tomuto pojednání je vymezen různými publikacemi, které se zabývají jednotlivými specifickými tématy. K samotnému městu Milevsku se řadí malá hrstka knih, které zmiňují i kostel sv. Jiljí, jemuž se v této práci věnujeme. Do této skupiny řadíme publikaci, kterou sepsal Josef Kytka.⁶ Spis tohoto druhu obsahuje všechny možné informace o městě Milevsku, které je známé svojí zajímavou historií. Tento typ publikace byl pro danou práci nejvíce nápomocný, spolu s knihami zabývajícími se tematikou kostelů v celé ČR. Jedná se o knihu od tří autorů, kteří na této práci spolupracovali: P. Vlčka, P. Sommera a D. Foltýna.⁷ Z daných knih byly čerpány informace k samotnému kostelu sv. Jiljí, ale také například ke kostelu sv. Víta v Českém Krumlově, který je do této práce také zahrnut. Tyto zdroje posloužily jako užitečné pro popis k různým stavbám, kterými se v této práci zabírám.

Další spisy se věnují celkovému historickému vývoji v Jihočeském kraji. Z těchto knih byly čerpány primárně všeobecné informace i k místu v Českém Krumlově. Je zde mnoho materiálu k uměleckému popisu, historii budovy a také spisy zabývající se klenbami.

⁴ BÍLEK, KÁLAL, (pozn. 1), s. 50.

⁵ KUTHAN, Jiří. Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. 2. vyd. České Budějovice: Růže, 1977, s. 39.

⁶ KYTKA Josef, Milevsko a jeho kraj: turistika, památky, historie. V Milevsku: Odbor Klubu českých turistů, 1940; (Karel Bursík).

⁷ VLČEK, Pavel; Petr SOMMER a Dušan FOLTÝN. Encyklopedie českých klášterů. Praha: Libri, 2002.

K této tematice byly využity dva spisy od autora Jiřího Kuthana. První spis tohoto badatele zkoumá počátky a rozmach gotické architektury na celém českém území⁸ a v druhé knize se soustřeďuje na gotickou architekturu v jižních Čechách.⁹ Dále se zaobíráme publikací v anglickém jazyce od autorky Jany Gajdošové.¹⁰ Tato badatelka ve své práci popisuje klenbu Petra Parlěře, konkrétně klenbu ve Staroměstské věži v Praze. K tomuto tématu ohledně parlěřovské huti byla také nápomocná kniha od Hynka Látala.¹¹ Dílo se zabývá hlavně klenebními vzorci, zaměřila jsem se však především na stavby s příbuzným vzorcem z kostela sv. Jiljí. Z této knihy byly čerpány důležité údaje ohledně klenby milevské, krumlovské, klenby ve Staroměstské věži a také informace ke klenbě v katedrále sv. Víta. Tyto klenby mají navzájem podobné prvky s užitím parlěřovských inovací, které jsou přítomné i u klenby v Milevsku.

K vysvětlení způsobu tvorby podle samotného parlěřovského vzorce byl nápomocný sborník, který obsahuje část zpracovaného bádání od Ilji Kociana.¹² Popisuje tvorbu Petra Parlěře a jeho nově vzniklé inovace podle geometrických striktních pravidel na klenbách v České republice.

Pro tuto práci byla také využita publikace Pavly Zelenkové.¹³ Autorka zde detailně zpracovala celkovou historii kostela sv. Jiljí i okolních staveb. Spis posloužil při doplnění poznatků ke stavební historii, popisu stavby a k dalším informacím, jež se vztahují ke kostelu sv. Jiljí.

⁸ KUTHAN, Jiří. Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách: k problematice cisterciácké stavební tvorby. Praha: Academia, 1983.

⁹ KUTHAN, (pozn. 4).

¹⁰ GAJDOŠOVÁ, Jana. Vaulting Small Spaces: The Innovative Design of Prague's Bridge Tower Vault, *Journal of the British Archaeological Association*, 169:1, 39–58, 2016.

¹¹ LÁTAL, Hynek. Laboratoře inovací: centra a osobnosti klenebního umění střední Evropy 15. století. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2017. Episteme: edice Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

¹² KOCIAN, Ilja. Klenby Petra Parlěře. Geometrická analýza klenebních obrazců v katedrále sv. Víta v Praze. Svorník: sborník příspěvků z ... konference stavebně historického průzkumu uspořádané, roč. 5 (2007), s. 85-92.

¹³ ZELENKOVÁ, Pavla. Premonstrátský klášter a kostel sv. Jiljí v Milevsku. Vydání první. Praha: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2018. 297 stran. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium, vol. XXIX. ISBN 978-80-7422-583-3.

2. Základní informace o kostelu sv. Jiljí v Milevsku a uvedení objektu do oblasti Milevska vzhledem k historickým souvislostem

Kostel se nachází v rozsáhlém komplexu, ve kterém je řada významných budov. (obr.5) Stavbu najdeme u milevského hřbitova a je postavená v různých slohových etapách, přičemž je nejvíce poznamenaná slohem románským a gotickým. Pochází z druhé poloviny 12. století, datace stavby však není zcela přesně doložena, proto byl použit spíše přibližný časový úsek.¹⁴

Vzhledem k dobrému zázemí a ustálené politické situaci se v tuto dobu z milevského areálu stalo významné dominium, které tvořilo velice rozsáhlý komplex hospodářských a sakrálních budov.¹⁵ Díky úspěšnosti tohoto hospodářského celku se řád premonstrátů dostal až do rakouského Schläglu, stalo se tak roku 1218.¹⁶ Premonstrátský řád se takto rozšířil z okolí jižních Čech až do zahraničí a osadil zde různé kláštery.

Dále je kostel sv. Jiljí zapsaný do programu architektonického dědictví. Stalo se tak díky stále snaze o jeho obnovu, která pramení z historické hodnoty stavby. Neméně podstatná je i umělecká hodnota objektu, kterou jasně potvrzuje vysoký zájem z řad turistů, jenž za poslední roky stále narůstá.

¹⁴ PODLAHA, Antonín, Eduard ŠITTLER a Josef HLÁVKA. Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Milevském: se 187 vyobrazeními (z nichž jest 5 tabulek světlotiskových, 2 tabulky barvotiskové a 3 zinkografické) a 8 značkami. V Praze: nákladem Archaeologické kommisie při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898. Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století, s. 107.

¹⁵ KUTHAN, Jiří. Gotická architektura v jižních Čechách: zakladatelské dílo Přemysla Otakara II. Praha: Academia, 1975, s. 40.

¹⁶ KUTHAN, Jiří. Jižní Čechy: krajina, historie, umělecké památky. 2. upr. vyd. Praha: Panorama, 1982.

2.1 Stavební historie

Stavba je jednolodní a je postavena v románském a gotickém slohu. Hlavní vchod do budovy je na jižní straně. Celkové rozměry gotické stavby jsou 23,43 m na délku, 11,72 m na šířku, nejvyšší bod stavby je vysoký 15,58 m.¹⁷

Velkolepá stavba s románskými prvky stojí asi 300 metrů severně od konventu, který byl postaven v pozdější době než kostel sv. Jiljí. Jedná se o jednolodní stavbu se zachovalou románskou věží, jež se tyčí uprostřed lodi. Zvenku stavby se taktéž nachází presbytář, společně s emporou a schodištěm umístěn s lehkým ústupkem od lodi. Tyto prvky jsou spjaty s původní starou částí budovy. Při průzkumu byly vyvráceny domněnky o dostavbě těchto zmiňovaných prvků ke staré románské věži. Vzhledem ke spáře mezi románskou věží a jednolodní stavbou se vyskytovaly další spekulace o oné dodatečné dostavbě věže, které byly však nakonec vyvráceny. Jediná platná informace je, že jsou stavby vzájemně spjaty. Přestavba zřejmě skončila až roku 1201. Tato datace se uvádí díky vysvěcení oltáře sv. Jiljí, o čemž se dnes bohužel také spekuluje. Nejspíše se jednalo o oltář, který se nacházel na jiném místě v areálu.¹⁸

Nejstarší část kostela, která je stále na původním místě, byla vybudována ve 12. století, a její stav je velice zachovalý. Jedná se o severní románskou zeď z původního jednolodního kostela a románskou věž, která je doplněna o detailně dekorované sloupky, jejichž vznik je datovaný do přibližně stejného roku jako vznik celé budovy. (obr. 2) Držitelem a zároveň vlastníkem této stavby byl Jiří z Milevska, který byl majitelem několika pozemků v jižních Čechách. Tato osobnost byla též jedním ze zakladatelů této usedlosti.¹⁹

Jak již bylo zmíněno, přesná datace stavby není známa. Kostel mohl být postaven i dříve než v roce 1184. Datace možná bude do budoucna upřesněna díky připravovaným výzkumům.²⁰

Stavba sloužila jako soukromý kostel Jiřího z Milevska. Tento velmož roku 1184 směnil své statky a pozemky v severních Čechách s Jindřichem Břetislavem, který je měl ve

¹⁷ PODLAHA – ŠITTLER – HLÁVKA, (pozn. 13), s. 110

¹⁸ KUTHAN, (pozn. 4), s. 36

¹⁹ BÍLEK–KÁLAL, (pozn. 1), s. 50.

²⁰ VLČEK – SOMMER – FOLTÝN, (pozn. 6), s. 364.

vlastnictví od pražského biskupa. Tyto statky ležely právě v Milevsku, kde dnes stojí kostel sv. Jiljí.²¹

Vzhledem k velkému bohatství velmože byla stavba zhotovena z kvádríkového zdiva, a to pečlivou technikou s bohatým členěním architektury. Jedná se především o uspořádání subtilních sloupků v okenních galeriích. Sloupky jsou doplněny o zdobné hlavice a jsou zakončeny dekorativními patkami.²² V západním cípu stavby se nachází nejstarší část, a to románská věž, která s největší pravděpodobností vznikla na konci 12. století.²³

V tuto dobu byl představeným celého kláštera v Milevsku opat nazývaný Jarloch. Stal se prvním opatem tohoto konventu v letech 1187, v době založení kostela sv. Jiljí, a je známý díky sepsání Jarlochova letopisu. Kronika byla sepsána již roku 1184 a již zde je zmíněna budova kostela sv. Jiljí. V tomto pasu je poznamenána cesta salzburského arcibiskupa Adalberta, který vedl tažení skrze město Milevsko, a zaznamenal zde nejmenovanou sakrální budovu. S největší pravděpodobností se jedná o milevský kostel sv. Jiljí, který v tomto roce utrpěl nám neznámé škody. V tuto dobu měla stavba ojedinělý význam – v daný časový úsek byla jediným kostelem v jižních Čechách.²⁴

Druhá část architektonického skvostu vznikala na přelomu 14. a 15. století. V tuto dobu probíhaly různé úpravy, během kterých došlo ke zbourání jižní zdi a presbytáře. Na počátku 14. století byl farní kostel přestavěn, část tohoto objektu byla stržena a znovu postavena.

Může se pyšnit výraznými gotickými prvky, které jsou v jižních Čechách na podobných stavbách ojedinělé. Při této přestavbě vznikla i velice cenná klenba milevského typu.²⁵ Jde o gotickou síťovou klenbu, ve které jsou domalované erby a jména rodin. (obr. 9) Jedná se o kresby z dob renesančních. U erbů se nachází jména konkrétních členů rodiny.

²¹ Ibidem, s. 364.

²² KUTHAN, (pozn. 4), s. 36.

²³ KYTKA, (pozn. 5), s. 47.

²⁴ VLČEK – SOMMER – FOLTÝN, (pozn. 6), s. 364.

²⁵ KUTHAN, (pozn. 14), s. 62.

Strop lodi byl původně tvořen bohatě zdobenou a členěnou klenbou, která byla nahrazena dřevěnými lištami do tvaru čtverce.²⁶

V roce 1420 bylo opatství sužováno husitskými výpady a celý areál byl dobyt. Následně vlastnictví pozemků spadalo do držení Oldřichovi z Rožmberka. Majetek získal přes zástavní zápis od krále Zikmunda. Roku 1473 stavby začaly velice chátrat a jejich doména klesala. Tak se dělo až do roku 1581, do doby vlastnictví rodu Švamberků, kteří o vlastnictví stejného roku přišli. Poté, co pozemky měl v držení rod Švamberků, připadl majetek do vlastnictví rodu Hodějovských, který měl v držení i přilehlé pozemky. Tyto državy získali pomocí rozsáhlé konfiskace. Na konci 16. století byl kostel v držení pána Přecha z hodějovského rodu. Tento člen rodiny měl také v držení milevské panství a působil jako hejtman vltavského kraje. Kostel sv. Jiljí v Milevsku se snažil opravit a obnovit jeho tehdejší slávu z dob předhusitských.

Roku 1648 byl kostel znovu vysvěcen a mezi lety 1668–1680 byly provedeny rozsáhlé opravy objektu. V kostele se nachází freskové kartuše a také znaky erbů rodu Hodějovských. Erby jsou v kostele umístěny z důvodu přestavby, kterou tento rod financoval. Renesanční úpravy v kostele ovlivnily i kazatelnu, ozdobenou hrubou listovou řezbou. Je také doplněna o dekorativně opracované sloupky, které jsou lehce orámované. Další změnou v tomto období je výstavba klenuté sakristie, jež je na severním boku presbytáře. Kostel byl ve svých počátcích používán premonstráty jako pouhá provizorní sakrální stavba. Následně byl veškerý majetek v držení Strahovského kláštera a při této příležitosti bylo zřízeno podřízené proboštství. Roku 1785 bylo bohužel proboštství zrušeno Josefem II. kvůli reformacím, které byly nastoleny. V tuto dobu byl zrušen klášter, a proto byly farní služby z kostela sv. Jiljí přesunuty do kostela Panny Marie. Tímto úkonem byl kostel sv. Jiljí v Milevsku opomíjen a nebyl již tak hojně využíván.²⁷

Obnova kostela byla započata až roku 1883 opatem Zikmundem Antonínem Starým. Kostel sv. Jiljí byl později po přestavbě vysvěcen a je dodnes přístupný pro veřejnost.

²⁶ PODLAHA – ŠITTLER – HLÁVKA, (pozn. 13), s. 110–111.

²⁷ BÍLEK – KÁLAL, (pozn. 1), s. 52.

Díky renovaci je kostel obohacen o novodobý nábytek a kruchtu. Objekt je v současnosti využíván zejména při smutečních obřadech.²⁸

2.2 Kostel sv. Jiljí Milevsko – historie, lokalita, urbanismus, osobnosti

Stavba stojí na milevském hřbitově v areálu milevského kláštera, jenž je součástí rozsáhlého komplexu budov sloužících různorodému využití. V tomto areálu v roce 1187 vznikl kostel Navštívení Panny Marie, z tohoto důvodu přestal kostel sv. Jiljí sloužit ve velké míře svému původnímu účelu a jeho funkci přebíral kostel nový. Kostel byl přístupný pro veřejnost a měl farní funkci. V Milevsku se nachází v nynější době i kostel sv. Bartoloměje, který je vedle náměstí. Nová výstavba kostela v centru města následně přebírala funkce kostela sv. Jiljí. Kostel sv. Jiljí proto dnes slouží jako pohřební síň.²⁹

2.2.1 Románská věž

Románská věž je obdélníkového tvaru, zpočátku zaujímal celkovou šířku stěny původní stavby. Dnes je stavba situovaná do poloviny zdi celkové šířky stěny vedlejší, kde se vyskytuje i samotný oltář a klenba milevského typu. Je postavena z pečlivě na sebe skládaných drobných kostek. Vchod do této části budovy se nachází vysoko nad zemí, což vede k domněnce, že budova kdysi sloužila jako opevněné místo.³⁰

Je zbudována z žulových kostek a tvoří polovinu šířky dnešní kostelní stavby. Horní část budovy je obohacena o dvě řady zdvojených okének románského původu, která jsou rozdělena dekorovanými sloupky.³¹

Tvary oken jsou spjaty svojí podobou s budovou kostela Panny Marie, stejně tak jako kamenná římsa, jež obíhá okolo obou staveb. Nad kamennou částí se tyčí dřevěné pažené patro, kde jsou prostory, které slouží na umístění starých zvonů. Stavba je kryta šindelovou střechou mansardového typu, pod kterou se nacházejí výše zmíněné zvony. Tato informace pochází od Weyraucha, který zmiňuje dočasné přenesení zvonů z věže kvůli bezpečnosti a statice stavby.³²

²⁸ KYTKA, (pozn. 5), s. 48.

²⁹ Ibidem, s. 48.

³⁰ PODLAHA – ŠITTLER – HLÁVKA, (pozn. 13), s. 107.

³¹ KUTHAN, (pozn. 4), s. 45–46.

³² PODLAHA – ŠITTLER – HLÁVKA, (pozn. 13), s. 115–116.

První ze zvonů je vysoký 117 cm a 123 cm široký. Při svém vrcholku je dekorován dvouřádkovým nápisem. Epigraf je psaný minuskulou a stojí na něm: „*In nomine domini nostri Jesu Cristi hoc opus preclarum est factum ad honorem summe trinisimo septimo feria quarta ante Nicoloi Johanes Cantarista fecit hoc opus in nomine domini.*“ Význam tohoto nápisu je následovný: „*Ve jménu Pána našeho Ježíše Krista toto dílo přeslavné vytvořeno bylo ke cti nejvyšší trojice a nerozdílné jednoty léta Páně 1497 ve čtvrtek před svátkem sv. Mikuláše Johanes Kantarista ulil toto dílo ve jménu Páně*“. Dále je povrch zvonu ozdoben malým křížem, na kterém je reliéf sv. Mikuláše, a je doplněn dekorem s třemi jablky. Druhý zvon měří 94 cm na výšku a je široký 90 cm. Je tedy menších rozměrů než zvon předchozí, proto se liší i svojí hmotností. Druhý ze zvonů nese mnoho zdobných reliéfů s antickými motivy. Je zde taktéž nápis, jenž je psaný starořečtinou. V překladu nápis znamená: „*Jakož jsou ouřad obec Milevska ke kostelu sv. Jiljí náležející 1580 tento zvon dělali, tak rozraženého zase přelívati se vši osadou 1630 dali při času panování J. M., opata Kryšpína a probošta Doxanského*“. Nápis se vyskytuje i na druhé straně zvonu a stojí tam: „*Adalbertus Arnold V. P. B. H. M. O. G. MBG – AZA.*“ Zvon je dále obohacen dekorovaným reliéfem Panny Marie, která drží dítě.³³

Prostřední patro věže je prosvětleno pomocí střílen, které jsou vysoké 58 cm a široké 8 cm. Šíře zdi věže se liší, kupříkladu v přízemí je její tloušťka 2 m. V prvním patře je šířka zdi menší, a to 58 cm, rozměry se liší i v dalších patrech stavby. Druhé patro má šířku zdi 72 cm a na některých místech je širší i 79 cm. Stará románská zeď je postavena na 5 gotických opěrácích, podepírajících ostatní stěny vedlejšího chrámu. U zdi se dále nachází 5 opěráků a také portál. Nad tímto průchodem je zazděné okno, původně vedlo z oratorní místnosti.

První patro románské části je přístupné z boku po schodišti, které je novodobě zpracované. Šířka stavby je 9 m, kdežto délka činí pouhých 7,65 m. Na budově je stále patrná arkáda, jež je zvláště tvořena polokruhovými oblouky a podepírají ji dva pilíře. Tyto pilíře jsou na oblých neprofilovaných kvádrových sloupech, které zároveň drží i trámový strop budovy v přízemí. Sloupy jsou vysoké 2,30 m a jejich šířka činí 0,75 m na každé straně hranolu. Jsou zdobeny římsou, která nese desku, pod níž je obloukový podbradek.

³³ Ibidem, s. 116–117.

Empora, jejíž výška sahá až ke schodišti v severní zdi, byla stavěna déle než samotná románská věž. Přízemí bylo přístupné od severu portálním půlkruhovým vstupem, který je nyní z velké části zasypan a je tudíž nepřístupný. Je široký 1,02 m a nyní je i přepažený širokou zdí. V jihozápadní části budovy u nárožního patra má stále prvek podvojného okénka, jehož šířka je 1 m a je dělené pomocí neprofilovaného hranolu. V západní části nad emporou se pnou stále zachovaná svrchní patra věže. Zdivo zdejších věží je tvořeno drobnými kostkami, které jsou posunuty o 20 cm. V této části jsou místnosti rozděleny dvěma příčkami v celé výši budovy. Střecha věže je tvořena dvěma řadami, které jsou doplněny o podvojené sloupky, jež jsou dále dělené okénky. Jsou po všech stranách prolomena tak, že jsou v západní a východní stěně rozdělena po třech. Na jižní straně jsou okénka rozdělena pouze po jednom v každé řadě. Na straně věže, jež je otočena k vedlejší budově a není možnost výhledu, jsou okénka zazděná. Na jihozápadě jsou okénka zpracovaná důkladněji, a tak je jejich zdobení honosnější než u stran ostatních. Nacházejí se zde bohatě propracované detaily ze žuly či ojediněle také z bílého vápence. Sloupky v oknech v horní řadě nesou tvar hranolu či osmibokého mnohostěnu. Dolní řada má sloupky, které jsou válcového tvaru. Patky těchto sloupků jsou inspirovány antickou – na rozích mají plynthu a drápkové výpustky.³⁴

Na věži u zvonice se nachází sloupky, u kterých byl kámen podlouhlého tvaru. Je dekorován vytesaným křížem, písmeny WK a letopočtem 1678. Tento kámen měl původní umístění v kostele sv. Jiljí, znovu byl objeven roku 1939. Celou dobu byl zazděný ve starém chlévě na ovčíně. Jedná se patrně o jakýsi kámen památného účelu připomínající úmrtí neznámé osoby. Uvnitř této věže na pravé stěně jsou různé kružby z kamene a ozdob. Uprostřed těchto kružeb byl umístěn mramorový kámen čtyřhranného tvaru. Tento kámen pochází z 16. století, jeho rozměry jsou 58 × 55 × 21 cm a byl umístěn v budově milevského lihovaru konkrétně v jeho štítu, odkud byl roku 1926 přemístěn do věže.

Na tomto kameni je znázorněno poprsí vousatého muže s knížecí čepicí na hlavě, dle všeho se jedná buď o pana Jiřího z Milevska, nebo pana Přecha z Hodějova. Stejným znakem je zdoben i milevský kostel na náměstí. Zde se jedná o zpodobnění Jiřího z Milevska, jehož podoba je zmiňována i v listinách z 16. století.

³⁴ Ibidem, s. 107–109.

Směrem k věži byly upraveny ještě další dva výklenky otevřené směrem do interiéru kostela. V prostředním výklenku bylo kdysi podvojně okno, které bylo velice podobné okénkům ve věži. Dnes je toto okénko taktéž zazděné. Jakmile vystoupíme po schodišti do prvního patra, můžeme vidět otvor ve zdi. Jeho rozměry jsou stejné jak na šířku, tak i na výšku, a činí 60 cm. Otvor je umístěn po celé délce schodiště a je dlouhý 10 m. Začíná vodorovně uvnitř zdi hluboké 60 cm a končí u prohlubně, která je zhruba metr hluboká. Uvnitř dutiny ve tvaru čtverce se nacházejí malé otvory o rozměrech 20 × 20 cm. Jsou po celé její délce a je velice pravděpodobné, že tyto otvory sloužily jako větrací šachty. Větrací okna jsou dnes většinou zazděná, ale jsou po nich viditelné pozůstatky. Okna, která nebyla nijak zatarasena, mají skrz průduch patrný kus trámu. Dutina je uvnitř utvořena z kamenných žulových kvádrů. Další stěna je orientovaná na severovýchodní směr k oltáři a je zhotovena z menších a nepravidelně uspořádaných kamenů.

U chrámu na zadní stěně jsou umístěny dveře, které směřují ke schodišti do přízemního a prvního patra věže. Při vstupu na kůr jsou patrné dva oblé sloupy. Jsou mohutné a na výšku měří 3,35 m. Na nich jsou pilíře čtyrbokého tvaru výšky 2,30 m. Prostory jsou otevřené do kostela a zmiňované sloupy nesly tíhu empory, která byla umístěna do velké hloubky lodi.³⁵

Věž měla sloužit k obranné funkci a stála u původního jednolodního kostela, který zaujímal místo původně před gotickou přestavbou. Původní kostel byl tvaru obdélného a z tohoto důvodu je stejně tvarovaný i půdorys věže. K připojení věže k obdélné jednolodní stavbě došlo o něco později, a tak vznikla spára mezi budovami. Stavba s věží takto tvořila jednotný spojený celek, který se řadí k bavorskému Podunají.³⁶

Původní kostel byl tedy jednolodní a zakončoval jej pravoúhlý východní závěr. Tento prvek v architektuře odkazuje na velkomoravskou a dolnobavorskou tradici či na hornofranckou architekturu.³⁷

³⁵ KYTKA, (pozn. 5), s. 50–51.

³⁶ MERHAUTOVÁ, Anežka. Raně středověká architektura v Čechách. Praha: Academia, 1971, s. 170.

³⁷ HEJNA Antonín: Původní půdorysná podoba kostela sv. Jiljí v Milevsku. In Archeologické výzkumy v jižních Čechách 4, 1987, s. 60.

Spára v severní zdi románské věže slouží pro upřesnění stavitelských prací na budově. V první etapě byla jednolodní stavba jednoduchá, bez obranné západní věže. Románská věž byla následně zbudována z důvodu obranné funkce po hrozbě vojska salzburského arcibiskupa.³⁸

Podobnou věží jako kostel sv. Jiljí se pyšní i kostel sv. Petra a Pavla ve Svojsíně. Badatel Dobroslav Líbal³⁹ spojuje stavitelský prvek s vlivy přicházejícími ze saského území. V budově kostela ve Svojsíně je věž taktéž připojena později na spáru, jako je tomu v kostele sv. Jiljí v Milevsku.⁴⁰

Věž je velice důležitou součástí historie a stavitelské architektury na jihu Čech. Dalším důležitým prvkem nejen pro řád premonstrátů, ale i veškerý život v okolí konventu byly zvony, které v dřívější době určovaly v Milevsku čas. Byly umístěny v mansardové střeše, kde jsou dodnes.

2.2.2 Chrámová část budovy

Vchod do samotného chrámu je na jižní straně, jedná se o vchod hlavní. Tento portál je zaklenutý do mírného oblouku a je ozdoben lomením, jež je zde provedeno třikrát. Výška tohoto vchodu je 3,75 m a na šířku měří 1,17 m.⁴¹

Šíře dané lodě je 11,72 m, dlouhá je 23,43 m a tyčí se do výšky 15,58 m. Rozměry samotného chrámu společně s presbytářem činí 40 m. Na některých místech jsou patrné zazděné otvory, jedná se nejspíše o zazděná okna či větrací šachty.⁴²

2.2.3 Interiér

Chrámová loď má dřevěný kazetový strop, na němž jsou jako dekor zdobené čtverce. (obr. 26) Podle záznamů opata Franka z roku 1667 byla odstraněna blíže nespecifikovaná gotická klenba. Tato klenba kryla loď původně, ale byla zničena na pokyn rodu z Hodějova. Daná klenba byla pravděpodobně již dříve poškozena, konkrétně roku 1420

³⁸ KUTHAN, (pozn. 4.), s. 42.

³⁹ LÍBAL Dobroslav (rec.): Anežka MERHAUTOVÁ: Raně středověká architektura v Čechách. In Umění XXII, 1974, s. 165.

⁴⁰ ZELENKOVÁ, (pozn. 12), s.72.

⁴¹ KYTKA, (pozn. 5), s. 49.

⁴² PODLAHA – ŠITTLER – HLÁVKA, (pozn. 13), s. 110.

během husitských válek. Přesné datum poškození klenby není bohužel nikde zaznamenáno.⁴³

Důkazem o existenci klenby jsou dnes stále zachovalé zdobené konzoly po stranách hlavní lodi. Jsou zdobeny dokonale propracovanými lidskými a zvířecími maskami, které byly zhotoveny nám neznámým zručným umělcem.⁴⁴

Badatel Jan Erazim Wocel předpokládal, že stavba byla jednolodní či trojlodní a zaklenutí bylo hvězdovitého tvaru. Klenba byla ve výši 15,58 m a předpokládá se i možné dokončení složité síťové klenby.⁴⁵

Někteří badatelé přirovnávají tehdejší klenbu hlavní lodi v kostele sv. Jiljí v Milevsku ke klenbě v augustiniánském kostele v Třeboni či ke klenebnímu řešení kostela v městě Miličín.⁴⁶

K přestavbě klenby lodě došlo nejspíše roku 1573. Klenba, jež měla být zhotovena v hlavní lodi, pravděpodobně nebyla dokončena. Stalo se tak kvůli výšce plánované klenby a stávajícího krovu v budově, který dostavbě překážel. Bohatá klenba, která v lodi vznikala, také mohla být připojena ke třem pilířům, které hlavní loď rozdělovaly. Kostel byl tedy pravděpodobně dvojlodní a byl rozdělen opěrnými pilíři, na kterých vznikala klenba.

Na každé straně lodě tedy mohla být část klenby křížové, jež byla blíže k presbytáři zakončena obkročnými trojprasky.⁴⁷ Nedokončení klenby v hlavní lodi se především připisuje k roku 1420, kdy vypuklo husitské hnutí. Fakta o této klenbě budou v blízké době doplněna díky probíhajícímu výzkumu Pavla Břicháčka.

Osa presbytáře leží poněkud vpravo od osy chrámové lodi a působí lehkým oddělujícím dojmem. Presbytář situován do tvaru osmiúhelníku a je zde bohatě zdobená klenba tzv.

⁴³ KYTKA, (pozn. 5), s. 49.

⁴⁴ LÍBAL Dobroslav, Gotická architektura v Čechách a na Moravě, 1948, s. 178–179.

⁴⁵ ZELENKOVÁ, (pozn. 12), s. 194.

⁴⁶ MENCL Václav. České středověké klenby. 1. vyd. Praha: Orbis, 1974, s. 72.

⁴⁷ ZELENKOVÁ, (pozn. 12), s. 194.

milevského typu. Klenba je zakončena štíhlými příporami, které jsou i v rozích polygonálního zakončení.⁴⁸

Chrám je dále obohacen o dekorovaná okna, jež jsou tvořena bohatou gotickou kružbou. Okna jsou velmi úzká a je jich celkem 8. Jsou rozmístěna tak, že v presbytáři se nachází 5 oken a v lodi na jižní straně 3. Dekor na oknech je lehce odlišný od ostatních, ale některé jsou vzorem stejné. Je tomu tak například u okna v sakristii kolem presbytáře, které je stejné jako okno první. Poté okno čtvrté je stejné s oknem druhým.

V kostele se nachází sedile v těsné blízkosti oltáře. Jedná se o sedadlo s gotickými kružbami tvořené ze 4 kusů. Je obohaceno o kružby, které jsou ohraničeny pravoúhlou římsou. Třetí kroužené zakončení je vyšší než ostatní a nese dekor lístků a růží. Sloužila pro kněze, který v kostele vykonával příslušné obřady.⁴⁹

V chrámu je oltář z pískovcového materiálu. Je na něm socha sv. Jiljí, jemuž je kostel zasvěcen. Světec je zpodobněn v dlouhém plášti benediktinů a po jeho levé straně je jeho atribut – laň, které podle legendy zachránil život. Socha byla zhotovena Antonínem Procházkou roku 1883. Na severní zdi presbytáře se nachází vstup do místnosti sakristie, která má obdélníkový tvar. Klenba v této části je protínána žebry, která jsou zakončena konsolami kalichovitého tvaru, stejně jako v místnosti presbytáře. (obr.23) Nad dveřmi před sakristií je deska s latinským nadpisem. (obr. 17)

Je zde vyryto, jaké druhy oprav a změny zde byly provedeny. Velké opravy, jež jsou na desce zaznamenané, provedl opat Zikmund Starý. Na desce v latinském znění tedy stojí: *„Ecclesia sv. Aegidii pars styli rom. Saec. XII., pars styli goth. Saec. XIV. Aedific., renov. MDCCCLXXXIII“*. V překladu nápis znamená: *„Chrám sv. Jiljí, jehož část vystavěná slohem románským, dále ve století 12. a část budovy zhotovena v období gotickém, a to ve století 14. Stavba byla dále obnovena a opravována v roce 1883“*.⁵⁰

Nad již zmiňovanou deskou s latinským nadpisem se nacházela barevná freska, jež je dnes zabílena, její existence na stěně je takřka nepatrná. K tomuto došlo roku 1883 při opravách kostela. Důvodem přemalování bohatě malované fresky bylo, že její stav byl

⁴⁸ PODLAHA – ŠITTLER – HLÁVKA, (pozn. 13), s. 100.

⁴⁹ Ibidem, s. 112–113.

⁵⁰ KYTKA, (pozn. 5), s. 50.

žalostný a barvy působily velice sešle. Její existence je stále patrná, jelikož se nad vchodem nachází změna v barvě omítky a je zde patrný obdélníkový tvar původní malby. Momentálně v kostele probíhají vykopávky a různé průzkumy, které pravděpodobně odhalí možné staří budovy a další poznatky k architektonickému výzkumu. Vzhledem k této skutečnosti se v kostele nyní nenachází jeho stálé vybavení. V době, kdy se nekonají žádné vykopávky nebo jiné změny, je v kostele renesanční kazatelna. Je jistá pouze přibližná doba zhotovení kazatelny – 17. století. Běžně se nachází na levé straně presbytáře a je osmibokého tvaru. Stěny jejího podstavce jsou dekorovány pouze hrubě, a to listovou řezbou. Na hranách kazatelny jsou zdobně zpracované sloupky s dekorem zkroucení a jsou po celé délce obmotány listy révy. Její vrcholky jsou zdobené hlavicemi volutového tvaru. Mezi těmito sloupy se nacházejí výplně, jež jsou ozdobeny rámováním velice podobným předchozímu.

Vybavení nacházející se v kostele je z nové doby a jedná se o varhany a chrámový nábytek. Varhany, které se v kostele nachází i přes dnešní probíhající vykopávky, obstaral pro kostel sv. Jiljí opat Zikmund Starý. Cena varhan se uvádí zhruba 1700 zlatých. Byly odkoupeny z Třebochovic od varhaníka Josefa Vanického. Jejich výroba se datuje do roku 1894. Před umístěním v kostele v Milevsku byly na výstavě v Hradci Králové. Vysvěceny byly až v kostele sv. Jiljí, a to stejný rok, ve kterém byly vyrobeny.

Na severní zdi jsou zadní vchodové dveře, které jsou pod kruchtou a vedou do chodbičky. Tato chodba je úzká a směřuje kolem románské zdi k portálu, který vede ven ze stavby. Tento výstup je klenutý půlkruhem a je široký 1,02 m. Nyní je bohužel již z poloviny zasypaný. Lze předpokládat, že se jedná nejspíše o hlavní vchod do románské budovy, přístupný v době, kdy nebyly vchody vedlejší. Zeď v nynější době překrývá chodbu u vnitřní stavby kostela. Tato přepážka zde v dřívější době vůbec neexistovala a byl zde možný průchod.⁵¹

Asi v polovině severní stěny chrámu jsou uvnitř kostela upraveny druhé dveře, ústící do polokruhového výklenku 1,31 m hlubokého, 2,5 m širokého a 3,09 m vysokého. Odtud vede úzké schodiště doleva, vložené do stěny kostelní, má 13 stupňů a je široké 68 cm. Několik stupňů je stále zasypano. Schodiště ústí do prvního věžního patra, a to do výklenku vysokého 5 metrů. Je dlouhé 2,32 m, půlkruhovitě zaklenuté a osvětlené malým kruhovitým okénkem o průměru 16 cm. Schodiště nám připomíná podobná úzká

⁵¹ Ibidem, s. 50.

schodiště ve starých hradech, např. na Zvíkově, v Trenčíně atd. Schodiště směřovalo k oratoriu, které mělo přístup do samotného kostela.

Další stěna směřovaná na severní a východní směr k oltáři v kostele je zhotovena z menších nepravidelně uspořádaných kamenů. Pod kůrem u kostela jsou na obou stranách umístěny kameny různých tvarů a tvoří nespecifické lapidárium. Jsou umístěné v širokých rozmezech a různě od sebe. Na levé straně této skupiny kamenů byl veliký náhrobní kámen. Jedná se o plochý kámen ze žuly, který byl v roce 1937 znovuobjeven při opravách budovy v areálu. Náhrobní kámen je na okraji dekorován gotickým nápisem. Všechny dekor na této ploše je bohužel setřelý a těžce čitelný.⁵²

2.2.4 Osobnosti

Chci zvláště zmínit důležité osobnosti, které se v průběhu doby zasloužily o výstavbu kostela.

Jiří z Milevska

Zmínka o Jiřím z Milevska v souvislosti s kostelem sv. Jiljí pochází z roku 1184. Toto datum je spojováno s myšlenkou založení kostela. V daném roce je totiž uváděna výměna pozemků v severních Čechách s Jindřichem Břetislavem. Pozemky, konkrétně vsi pražského biskupa, Jiří směnil za pozemky v Milevsku. Kostel při této výměně statků již nejspíše stál nebo jeho stavba byla už dávno započata.⁵³

Jiří byl, jak již bylo zmíněno, fundátorem milevského kláštera. Šlo o velmi bohatého velmože, jehož původ není stále upřesněn. Je dokonce známo jméno jeho matky Zdislavy, a to jen díky nekrologu z kláštera ze Schläglu. Založila kostel v Červené nad Vltavou. Podrobnější informace o životě tohoto velmože čerpáme z Jarlochova letopisu. Z tohoto dokumentu víme, že po smrti svůj majetek věnoval sv. Jiljí. Je také zaznamenána jeho účast při bojích v Německu, kde je zapsána i jeho družina ozbrojených bojovníků. Z těchto poznatků je zřejmé, že jeho majetek byl značně rozsáhlý a díky tomu zaujímal vysoké postavení ve feudální společnosti. V době zakládání milevského opatství mu šlo

⁵² Ibidem, s. 50–51.

⁵³ VLČEK – SOMMER – FOLTÝN, (pozn. 6), s. 364.

především o záměry utilitární. Díky tomuto spojení s církevním řádem měl finanční a politické výhody.⁵⁴

Jarloch

Jarloch byl opatem milevského premonstrátského kláštera zvolen roku 1187.⁵⁵ Jeho datum narození je datováno do roku 1165 a je známý jako žák Gotšalka.⁵⁶ U svého učitele získal cenné zkušenosti ohledně stavební práce na klášteře v Želivi, které později využil při stavbě milevského konventu. Vzhledem k faktu ojedinělosti této stavby ve 12. století zde vznikla stavební huť. Díky této skutečnosti můžeme vidět jednotlivé stavební prvky z Milevska na okolních stavbách v jižních Čechách. Za jeho života doména celého konventu vzrůstala. Přesná datace úmrtí opata Jarlocha není známa, ale odhaduje se časový úsek mezi lety 1227–1228.⁵⁷ Jeho funkci později, nejspíše roku 1234, převzal opat nazývaný Jan.⁵⁸

František z Vepic

Dalším důležitým opatem, v pořadí třináctým, byl František z Vepic. Za jeho doby byla stavba stále vysoce oceňována. Památku na tohoto opata můžeme vidět po obou stranách venkovního kostela. Zde se na dolní části štítové zdi, jež dělí chrámovou loď od kněžiště, nachází jeho vlastní znak. Na znaku opata je vyobrazena hlava s obojkem. Tento stejný znak se taktéž nalézá na poničeném náhrobním kameni na hrobu zmíněného opata, jenž byl pravděpodobně rozbit v dobách husitských válek roku 1420. K tomuto důležitému nálezu došlo roku 1898, kdy byl zmíněný náhrobní kámen objeven. V současné době se náhrobní kámen tohoto opata vyskytuje v děkanském kostele a je umístěn v pravé lodi této budovy. Výstavbu děkanského kostela provedl nejspíše mistr Staněk či jeho synovec Jan roku 1407.⁵⁹

⁵⁴ KUTHAN, (pozn. 4), s. 33.

⁵⁵ ZELENKOVÁ, (pozn. 12), S. 38.

⁵⁶ Gotšalk obýval klášter v Želivi a podílel se na rozšíření své řehole po území Čech.

⁵⁷ ZELENKOVÁ, (pozn. 12), s. 190.

⁵⁸ KUTHAN, (pozn. 16), s. 110.

⁵⁹ KYTKA, (pozn. 5), s. 47–48.

Poprvé je František z Vepic zmiňován roku 1383, kdy zastupoval svůj úřad. Po něm pozice milevského opata spadá do držení Svatomírovi, a to roku 1404. Tuto pozici držel i v době husitských válek, které celý areál soužily.⁶⁰

2.3 Datace kostela sv. Jiljí

Datum založení kostela není stále jasné, v dnešní době probíhají různé průzkumy a vykopávky, které odkrývají nové otázky ohledně vzniku této památky.⁶¹

Nejčastěji je doba vzniku datovaná mezi lety 1184–1187, což potvrzuje velká část dokumentů, například i Jarlochova kronika, která stavbu kostela sv. Jiljí již zmiňuje ve svém pasu.⁶²

Existenci tohoto kostela je možné datovat podle některých zdrojů již do roku 1150, kdy je zmiňován jako kostel s farní funkcí. V tuto dobu byla stavba ze dřevěného materiálu a za nejstarší dochovanou část budovy je považována románská věž, která slouží jako zvonice a je na západním průčelí budovy. Vedle ní se nachází přiléhající část severní zdi lodi chrámové.⁶³

Budovy jsou stavěny rádkovým zdivem, konkrétně žulovým. V oknech budovy se nacházejí sloupky se sdruženými okny, jako je tomu u chrámu Panny Marie. Z těchto informací lze usuzovat, že byly obě stavby postaveny na konci 12. století.

Stavba dvou budov blízko u sebe je odůvodněna tím, že kostel Panny Marie měl funkci klášterní. Na druhou stranu kostel sv. Jiljí měl funkci farní. Zbylé části staré budovy byly zbourány na konci 14. století. Poté zde byl mezi lety 1383–1405 znovu přestavěn kostel, který nese prvky vyspělé gotiky. Bylo tomu tak na pokyn třináctého opata Františka z Vepic.⁶⁴

⁶⁰ ZELENKOVÁ, (pozn. 12), s., 190.

⁶¹ Soukromý rozhovor s PhDr. Pavlem Břicháčkem.

⁶² KUTHAN, (pozn. 4), s. 37.

⁶³ KYTKA, (pozn. 5), s. 47.

⁶⁴ Ibidem, s. 47.

První psaná zmínka o kostele sv. Jiljí je zaznamenána v Jarlochově kronice, kde je popisováno vojenské tažení salzburského arcibiskupa Vojtěcha. V pasu je zmíněn nepojmenovaný kostel v Milevsku a následné škody, které utrpěl.⁶⁵

Zelenková podotýká, že na místě areálu se nacházela starší stavba nesoucí stejné jméno. Kostel zmíněný v pasu, který byl poničen při tažení vojska v roce 1184, tedy nemusel být nutně nynější kostel sv. Jiljí. Jednalo se nejspíše o stavbu v místech, kde dnes stojí klášter, a která zde byla vybudována jako jedna z prvních staveb. Není jisté, zda byl poničen starý kostel, či nový, jenž stojí v areálu dodnes.⁶⁶

Další zvláštností je darování majetku od číšníka Jura, který svůj majetek věnoval bohu a sv. Jiljí, což nedává smysl v případě, že by držitelem stavby byl stále Jiří z Milevska. Majetek by se v tomto případě odkázal jemu, nikoliv, jak je zmiňováno, bohu či sv. Jiljí.⁶⁷ Nejspíše se jedná o stejného člověka a jméno Juro znamená Jiří. Majetek by tedy sám Jiří z Milevska věnoval kostelu sv. Jiljí, který byl z těchto nákladů následně budován.

Další nejasnosti, konkrétně k dataci vzniku stavby, nejspíše nastanou po zveřejnění výsledků probíhajícího výzkumu. Výzkum zde probíhal i dříve a uvádí v okolí sv. Jiljí i sídliště. Jedná se o stavby, které se nacházejí severovýchodně od kostela sv. Jiljí. Lze předpokládat, že nedaleko kostela měl své vlastní sídlo Jiří z Milevska, který zde dlouhodobě pobýval. Jeho sídlo podle několika výzkumů s největší pravděpodobností bylo v jihozápadní části, kde je dnes rajský dvůr. Předpokládá se, že stavba zahloubená do země s původním nadzemním patrem a s kamenným schodištěm by mohlo být sídlo bohatého velmože.⁶⁸

Další možnost umístění velmožova domu je také hřbitov nacházející se přímo u kostela sv. Jiljí. Dle předpokladů zde žil Jiří z Milevska společně s konventem a dodržoval striktně daná řeholní pravidla.⁶⁹

⁶⁵ VLČEK – SOMMER – FOLTÝN, (pozn. 6), s. 364.

⁶⁶ ZELENKOVÁ, (pozn. 12), s. 89.

⁶⁷ VLČEK – SOMMER – FOLTÝN, (pozn. 6), s. 364.

⁶⁸ Ibidem, s. 364.

⁶⁹ ZELENKOVÁ, (pozn. 12), s. 89.

Celkové nedostatky v dataci dále objasňuje nově nalezené pohřebiště, které je datováno do 11.–12. století. Archeologické naleziště zasahuje do budovy děkanství, pod opatskou kapli i do prostoru rajskeho dvora, kde by měla stát budova Jiřího z Milevska. Je zde možnost, že se jedná o starší stavbu, než je samotný kostel sv. Jiljí. Stavby tohoto pohřebiště jsou narušené architekturou z dob románských, a to stavbou konventu.⁷⁰

V tomto případě by se datace kostela sv. Jiljí řadila do časového úseku 1184–1187. Zdůvodnilo by to onu brilantní práci stavitelů, kteří primárně přišli na budování stavby velkého kláštera a své nadání uplatnili i při budování stavby kostela sv. Jiljí. Opat Jarloch by takto využil svých zkušeností získaných při sledování stavebních technik v Želivi.⁷¹

⁷⁰ VLČEK – SOMMER – FOLTÝN, (pozn. 6), s. 364-365.

⁷¹ ZELENKOVÁ, (pozn. 12), s. 89.

3. Klenba milevského typu

Presbytář kostela sv. Jiljí je zaklenut síťovou žebrovou klenbou parléřovského typu.⁷² Tato klenba tzv. milevského typu je nejstarším příkladem takovéto klenby na jihu Čech. Klenba gotického slohu je tvořena žebry, která se síťově proplétají. Ojedinelá klenební inovace se nachází uvnitř gotické stavby a je zdobena různými nápisy. Malby v klenutí jsou znaky rodu Hodějovských, které pocházejí z 16. století. Jedná se o pole ve tvaru kosočtverce, která spojují svorníky na stropě. Dekorace uvnitř kosočtverců nesou znaky rodů, jsou zde vepsána i jejich jména a další různé epigrafy. Tento rod Hodějovských v Milevsku vládl od roku 1581 až do roku 1621. Někteří členové z rodu Hodějovských jsou v Milevsku i pohřbeni.⁷³

První pole nad oltářem mezi prvním a druhým svorníkem na levé straně presbytáře představují jména specifických rodů. Konkrétně vypsané i s přídávky: *Bernarth starssy z Hodiegowa na Tloskowie Miliwsstie Lcziewiczzych Cziesticzzych a Marssowiczzych trzi Rzimskych Czysarzuw Ferdinanda Maximiliana II. a Rudolfa také II.: radda a saudcze zemsky w kralowstwi Cziemem. – Pan otec Jana mladssiho a Przecha bratzi vlastnich z Hodiegowa.*⁷⁴

Na pravé straně jsou taktéž zapsána jména s původním zněním, a to: *Johanna z Hodiegowa rozena z Cziesticz giż poslední roud toho gedinka manzielka pana Bernarta starssiho z Hodiegowa – kderaž ziwot swug v wirze prawy krystyansky dokonala letho od narození syna Boziho 1573.*⁷⁵

Mezi dalšími svorníky, a to konkrétně druhým a třetím, se nachází nápis: *Jan mladssij h Hodiegowo, starssy syn – Marketa Wenczelikowna z Wrchowisst geho manzielka.* Jedná se o jména dvou partnerů z odlišných rodů.⁷⁶

⁷² BENEŠOVSKÁ, Klára. *Architektura gotická*. Praha: Správa Pražského hradu, 2001. Deset století architektury, s. 241.

⁷³ KYTKA, (pozn. 5), s. 49.

⁷⁴ PODLAHA – ŠITTLER – HLÁVKA, (pozn. 13), s. 112.

⁷⁵ KYTKA, (pozn. 5), s. 49.

⁷⁶ PODLAHA – ŠITTLER – HLÁVKA, (pozn. 13), s. 112.

Další znak najdeme mezi druhým svorníkem a světlíkem. Jedná se opět o jména osob z rodů v okolí Milevska. V původním znění je sepsáno následovně: *Prsech z Hodiegowa, hejtmán krage Wltawskeho, toho lethá, kterýž tento kostel tak jakož se spatrzuge obnowiti a sprawiti dal – mladšii syn – Dorotha Hrzaňka z Harasowa gehó manzielka*. Nápis patří manželce a hejtmanu vltavskému, který nechal obnovit tento kostel. Takovými znaky a nápisy byl nejspíše dekorován i kazetový dřevěný strop. Usuzuje se tak podle zápisu tehdejšího opata Franka, který zde zmiňuje klenbu, jež byla na místě před kazetovým stropem.⁷⁷

Podle Kláry Benešové bylo dvoulodí zaklenuto osmi poli a podobalo se klenbám v Miličíně z roku 1380 a v Třeboni z roku 1367. Sakristie vedle presbytáře je zaklenuta významnou klenbou, připomínající rozvinutou klenbu ze Staroměstské věže.⁷⁸

3.1 Přínos Petra Parlěře v oblasti klenb a jeho invence

Petr Parlěř je dnes proslulý svou výjimečností v okruhu stavitelství i sochařství, žil v době rozmachu gotického slohu a zaváděl různé inovace. Pochází ze Švábského Gmündu.⁷⁹ Výchozím bodem tohoto umělce byla rottweilská huť. Je součástí bohatě rozvětveného rodu, ve kterém se nadání kameníka a architekta dědilo napříč generacemi.⁸⁰

Zprvu pracoval pod označením tzv. parlier – polír. Dále byl zařazen jako učeň pod vedením svého otce Jindřicha⁸¹, kde byl součástí týmu, který pracoval na stavbě kostela sv. Kříže.⁸² Datace začátku působnosti Petra Parlěře na českém území a na královském dvoře se odhaduje na rok 1352.⁸³ Toto datum je spojené s dvorem Karla IV., kdy jeho pomocníci a rádci hledali zručného a nadaného stavitele na pražský královský dvůr. Nadále však pokračoval na stavbě předsíně Panny Marie v Norimberku. Vzhledem k faktu, že i po smrti umělce Matyáše z Arrasu pořád fungovala jeho huť, se nové inovace

⁷⁷ KYTKA, (pozn. 5), s. 50.

⁷⁸ BENEŠOVSKÁ, (pozn. 75), s. 241.

⁷⁹ MERHAUTOVÁ, Anežka. Katedrála sv. Víta v Praze: (k 650. výročí založení). 1. vyd. Praha: Academia, 1994. st. 35.

⁸⁰ STEJSKAL, Karel. Dějiny umění. Vyd. 2. V Praze: Knižní klub, 2003, s. 320–341.

⁸¹ MERHAUTOVÁ, (pozn. 79), s. 35.

⁸² STEJSKAL, (pozn. 80), s. 162.

⁸³ BURIAN, Jiří. Katedrála sv. Víta na Pražském hradě. Vydání druhé. Praha: Odeon, 1978, s. 18.

od Petra Parlěře na stavbě katedrály v Praze oddálily. Jeho příchod do Prahy je tedy spíše datován až na rok 1356. Datum je zaznamenáno i na jedné z bust v triforiu v katedrále sv. Víta.⁸⁴

Po smrti Matyáše z Arrasu převzal stavbu katedrály sv. Víta samotný Petr Parlěř. Ve svatovítské katedrále díky svému sochařskému nadání dekoroval triforium, které je nad arkádami chóru. V tomto díle mu byli nápomocní další spolupracovníci a dohromady vytvořili několik bust. Jedná se o samotného císaře Karla IV. s jeho manželkami, rodiči, bratry, a také o jeho syna Václava společně s jeho manželkou. Do vypořetovaných osobností v tomto triforiu byli zakomponováni i samotní architekti tohoto chrámu a také ostatní významní spolupracovníci na této stavbě.⁸⁵

Další významná stavba spojovaná s Petrem Parlěřem se taktéž nalézá v Praze a jedná se o Karlův most. Parlěřovo jméno se stalo proslulým v druhé polovině 14. století, a to díky jeho stavitelskému umu. Dalšími jeho stavbami je například kaple sv. Kříže na hradě Karlštejn či kaple Všech svatých, jež se nalézá na Pražském hradě.⁸⁶

Práce, které uskutečnil na těchto stavbách, ho proslavily na území Koruny české. Z tohoto důvodu jsou jeho stavby rozmístěny po celém nynějším českém území. Příkladem toho je právě i kostel svatého Jiljí, který je zdoben klenbou, jež je podobná klenbě v katedrále svatého Víta. Jedná se o využití té samé klenby, jen v trochu jiné variantě, taktéž je tomu i u kostela v Českém Krumlově.⁸⁷

Z toho hlediska podobnosti jednotlivých kleneb se usuzuje původ jejich vzniku z inovací z hutě Petra Parlěře. Klenby jsou totiž podobné klenbě v katedrále sv. Víta a jsou tvořeny vzorcem z parlěřovské huti. Klenutí v Českém Krumlově bylo dokonce děláno přesně podle vzoru klenby v Milevsku.⁸⁸

⁸⁴ STEJSKAL, (pozn. 80), s. 162.

⁸⁵ Ibidem, s. 137.

⁸⁶ Ibidem, s.136-138.

⁸⁷ KUTHAN, Jiří a Jan ROYT. Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha: svatyně českých patronů a králů. Praha: Nakladatelství Lidové noviny ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze, 2011, s. 376.

⁸⁸ MENCL Václav: Česká architektura doby lucemburské. Praha 1948, s. 144.

Přínos Petra Parlěře v oblasti inovací kleneb je velmi dobře znám. Započal u stavby klenby v chóru svatováclavské kaple a sakristie katedrály sv. Víta na Pražském hradě. Těmito svými počiny utvořil počáteční vývoj ke scelování tvorby kleneb a prostorů k nadcházejícímu období.⁸⁹

V době panování Karla IV. a Václava IV. došlo k novátorským tvořením v tomto procesu u klenebních inovací v českých zemích, jako tomu bylo doposud ve Francii či Německu. Do tohoto vývoje řadíme nově vzniklé klenby Petra Parlěře, které byly vybudované v době předhusitské. Tvorba po období parlěrovském poukazuje již na nově vzniklá východiska. Tímto způsobem přístupu k novátorskému řešení se architekti pokoušeli vymanit z dlouholeté středověké tradice. Známy architekt Arnold Vestfálský z Míšně například předělal gotickou konstrukci, a to tak, že odstranil žebra a kroužené klenby. Inovativní rozvoj v architektuře se zřejmě přesouval z Francie do povodí horního Dunaje a Labe, což vysvětluje inovace na českém území, které v danou dobu probíhaly.⁹⁰

3.2 Klenby Petra Parlěře

Touto problematickou tematikou se zabývají nejen čeští, ale i zahraniční badatelé. Prvním zahraničním badatelem, který se touto tematikou zabýval, byl Karl-Heinz Classen. Inspiraci Petra Parlěře řadil k anglickým klenbám a později tyto teze upřesnil Henning Bock.⁹¹

Dalším badatelem byl Klaus Jan Philipp, který usuzoval vznik tvorby Petra Parlěře z inspirace u Řádu německých rytířů a Slezska. Po vydání katalogu z výstavy o Petru Parlěrovi v Kolíně nad Rýnem roku 1978 dospěl Philipp k dalším zjištěním. Vzhledem k výzkumu, který byl proveden G. Fehrem, usoudil, že vzorem pro klenbu v sakristii jsou klenby z Anglie, Slezska a již zmiňovaného řádového státu.⁹²

⁸⁹ LÁTAL, (pozn. 10), s. 41.

⁹⁰ MENCL, (pozn. 46), s. 9.

⁹¹ KOCIAN, (pozn. 11), s. 85.

⁹² LÁTAL, (pozn. 10), s. 42.

Z českých badatelů se klenbami Petra Parléře zabýval Viktor Kotrba⁹³, Václav Mencl⁹⁴ a Jan Muk.⁹⁵ Jan Muk usuzuje ze svého bádání, že Parléřovy zdroje v klenebních vzorcích pocházejí z Anglie, Itálie a Španělska. K této tezi se částečně vrací badatel Jaromír Homolka.⁹⁶ Souhlasí s tvrzením této teorie, že mistr pozdní gotiky nacházel svou inspiraci v Anglii. Další výrok pochází od Pavla Kaliny⁹⁷, který dodává připomínku, že Petr Parléř mohl najít svou inspiraci i u románských poutních kostelů. Tvůrčí jiskru v románské architektuře můžeme vidět například u Staroměstské věže.⁹⁸

U Staroměstské věže vidíme mohutnou jednotnou hmotu zdi, která odkazuje na dobu románskou. Jedná se o uplatnění parléřovské tradice v podobě smyslu pro hmotu a souvislé plné stěny. Dále je zde uplatněna hladká hmota zdi, kde nejsou žádné členěné plochy.⁹⁹

Nový výzkum Ilji Kociana popisuje společný vzorec pro klenby Petra Parléře. Jedná se o prostou kvadratickou síť, která rozděluje plochu základního čtverce na šestnáct malých jednotek. Tato teze čerpá z historické tradice, při níž jsou nutné dispoziční i proporční hutní pomůcky. Zmíněný systém lze vyčíst ze všech kleneb, které jsou mistrovi připisovány, kromě klenby ve svatovítské jižní předsíni.¹⁰⁰

Z této studie vyplývá, že architekt z dob středověku je chápán jako mistr, ačkoliv používal jednoduché přístroje. Jedná se například o obyčejný úhelník, kružítko i prostou šňůru na přeměřování. Jde tedy o člověka, jenž pracoval pomocí aplikované geometrie. V jeho klenebních vzorcích u jednotlivých prací není potřeba hledat nikterak složité vysvětlení. Jedná se o kompoziční práce vytvořené pomocí určitých geometrických vzorců. Nápomocny mu byly figury jako trojúhelník, kruh nebo čtverec. Petr Parléř používal jako

⁹³ KOTRBA V., Kompoziční schéma kleneb Petra Parléře v chrámu sv. Víta v Praze. In: Umění VII, 1959, s. 254-270.

⁹⁴ MENCL, (pozn. 46).

⁹⁵ MUK J., Konstrukce a tvar středověké klenby, Praha 1974.

⁹⁶ HOMOLKA J., Zur Problematik der Prager Parlerarchitektur. In: Umění XLVII, 1999, s. 364–384.

⁹⁷ KALINA P., Praha 1310–1419. Praha 2004.

⁹⁸ KOCIAN, (pozn. 11), s. 85.

⁹⁹ HOMOLKA, Jaromír. Studie k počátkům umění krásného slohu v Čechách: k problematice společenské funkce výtvarného umění v předhusitských Čechách. Praha: Universita Karlova, [1976], s. 33.

¹⁰⁰ KOCIAN, (pozn. 11), s. 87.

hlavní primární vzorec čtverec neboli „*quadratum*“. V tomto obrazci potom utvářel různá další schémata, na jejichž základě měnil dispozici klenby.¹⁰¹

Toto schéma je dobře patrné např. v kapli sv. Václava z roku 1367. U dané stavby se jedná o použití čtvercové dispozice, v které se následně kříží dvojice os. Podpůrné články gotických klenebních žebor jsou rozmístěny ve čtvrtinách stěn, z kterých dále vedou dvojice rovnoběžných žebor. Tato žebra jsou vedena diagonálně a celý obrazec doplňují. Klenba je dále dekorována žebry navíc a u vrcholku utváří obrazec kříže.¹⁰²

Dalším příkladem, na kterém lze uvést toto myšlení, je klenba ze svatovítského vysokého chóru, který vznikl v roce 1385.¹⁰³ Na této klenbě byla opět použita dispozice čtvercového síťového systému. Zbytek zaklenutí má lehké výkyvy v dořešení klenby. Jedná se o jeho výchozí geometrické řešení, které má tvar desetiúhelníku vetknutého do kružnice.¹⁰⁴

Tento typ systému používal pomocí geometrického řešení při každé své klenbě. Je tomu tak i u klenby ve Staroměstské mostecké věži, na které bylo použito opět schéma výchozích šestnácti kvadratických čtverců.¹⁰⁵

Parlérovskou klenbu zkrátka od ostatních umělců charakterizuje spojení střízlivé profilace s velikou, důkladnou přesností mistra. Tento vývoj v klenebním vzorci má jasně danou přesnost žebor a také v této geometrické konstrukci. Konstrukce Petra Parlěre jsou tedy jasně logicky vymezené. Tento způsob tvorby se později lišil a dochází k různým proměnám. Parlérovský vzorec kromě jiného převedl do odlišné variace Burghausen, který žebra v klenbě lehce zvlňuje a utváří tak obrazec čtyřlístku. Jedná se například o klenbu stavby v Landshutu, která je prolomená uprostřed vzorce.¹⁰⁶

V klenbě kostela sv. Jiljí v Milevsku byl použit systém vzorce parlérovské dílny. Je zde patrný motiv kosočtverce s řazenými samostatnými jednotkami. Klenba je uchycena na bocích dvojicí žeborních úseků, které jsou pozůstatkem klenby původní. Nejspíše se

¹⁰¹ Ibidem, s. 91-92.

¹⁰² KOCIAN, (pozn. 11), s. 87–88.

¹⁰³ ROUČEK Rudolf, Chrám sv. Víta. Dějiny a průvodce, Praha 1948, s. 65

¹⁰⁴ KOCIAN, (pozn. 11), s. 89.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 91.

¹⁰⁶ LÁTAL, (pozn. 10), s. 68.

jednalo o klenbu křížovou, neznámo kdy přestavěnou. K vrcholku této klenby jsou paralelně taženy žeberní úseky v přímém směru. Tyto žeberní části rozdělují ústřední vzorec kosočtverce. Segmenty v klenbě jsou spojeny s podpůrnými články gotických klenebních žeber, která jsou paralelně spojena se stranami již zmíněných kosočtverců. Závěr tohoto klenebního obrazce je utvořen ze stejného motivu jako boky klenby. Tento motiv je poskládán vedle sebe na středovou osu okenních otvorů. Vrchol obrazce ve tvaru kosodélníku je připojen na svorník, druhý konec je napojen k podpůrným článkům gotických žeber.¹⁰⁷ Klenba tzv. milevského typu je velice podobná vzoru klenby presbytáře v Landshutu. Jedná se o klenbu ve farním kostele sv. Martina, kde byla taktéž použita transformace klenby od Petra Parlěře.¹⁰⁸

3.3 Zlatá stezka

Jedná se o jednu z nejstarších stezek, která vedla z Pasova přes Prachatice, Vodňany a Písek až do Prahy. Uvádí se v kronikách od 11. století, ale je známo, že je mnohem starší. Význam této stezky nespočívá v pouhém převážení soli či výměnném obchodu, lze ji považovat i jako spojnicu pro výměnu myšlenek a uměleckých směrů. Jedná se o trasu, přes kterou si razilo cestu umění ze samotné parlěřovské hutě. Díky této stezce je ovlivněno umění celého jihu a středního Podunají. Habsburkové v 17. století zakázali dovoz soli, proto význam hospodářské stezky poklesl a neměla tak veliký význam ani z hlediska čerpání uměleckých inovací. Nahradila ji stezka rakouského Podunají, přes níž se umělecké inovace rozvíjely dále až do Prahy.¹⁰⁹

3.3 Souvislosti s pražskými klenbami a klenbou v Českém Krumlově

Východiskem klenby milevského typu byla patrně stavba Staroměstské mostecké věže, u které se stále řeší otázka datace. Klenba tzv. milevského typu byla v odlišných variantách uplatňovaná na různých místech koncem 15. století.

Obě klenby, jak v Milevsku, tak i v Českém Krumlově, jsou přirovnávány k novátorským pracím parlěřovské hutě. Další klenby, které se inspirovaly klenbou v Milevsku, jsou již

¹⁰⁷ Ibidem, s. 50.

¹⁰⁸ Ibidem, s. 51.

¹⁰⁹ HOMOLKA, Jaromír. Jihočeská pozdní gotika 1450-1530. Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 1965 s. 63.

velice rozdílné i přes zřejmou inspiraci tímto klenebním vzorem. Z popisu klenebního tvaru z Kájova je pravděpodobná spojitost s původní inovací a následným přetvořením vzorce do jiné podoby. Tento originální vzorec zkrátka prodělal různé změny v určitých stavitelských centrech. Z těchto center čerpali i další stavitelé, kteří používali inovace na kostelech v jižních Čechách, proto se zdají některé klenební systémy velmi blízké tomu z milevského kostela sv. Jiljí.¹¹⁰

3.3.1 Klenba svatovítského chóru

Klenba v tomto chóru vznikla na základě nutnosti nového zaklenutí stavby. Katedrála byla postavena podle návrhu Matyáše z Arrasu¹¹¹ a nebylo zde možné použití stejného klenebního vzorce, jak tomu bylo do té doby zvykem. Jednalo se o stálý vzorec, ve kterém bylo použito obkročné střídání podpor. Petr Parlěř zde tedy použil vlastní klenební inovaci, jež ovlivnila stavitelství vrcholné gotiky v polovině 14. století. Vzhledem k této inovaci se klenby v českých zemích odlišovaly od okolních klenebních řešení. U vzorců došlo k narušení pravoúhlého rozdělení a trvale splynuly v jednotný celek.¹¹²

Petr Parlěř se nechal inspirovat u starší klenby ve svatováclavské kapli, která má zbytečná volná žebra při vrcholku kopule. Jde zde pouze o spojení křivek postranních lunet, které volně protínají plochu kopule. Tento systém Parlěř použil na půdorys podélného tvaru a vytvořil novou dispozici klenby chóru. Po použití tohoto klenebního vzorce na ploše obdélníkového tvaru vznikl na místě kopule neurčitý tvar, díky kterému se klenba určitým způsobem lišila od klenby původní křížové. Vznikl zde pravidelný nepřerušovaný geometricky řazený pás síťových žebor.¹¹³ (obr. 45) Osvětlení klenby je dáno různými hloubkami vyklenutých zdí uvnitř žebor, pomocí kterých se liší osvětlení každé jednotlivé plochy. Proto se světlo v klenbě různě láme a vnímáme lehkost v oddělených prostorách, jež se díky tomuto systému vytváří. Základ klenby je tvořen geometrickým obrazcem válce, jenž utváří ramena lehce elipsovitého tvaru. Klenba je v tomto případě tektonicky oddělena od těla stavby a tvoří různé tvary. Vzhledem k tomuto východisku v tvorbě

¹¹⁰ LÁTAL, (pozn. 10), s. 211.

¹¹¹ BENEŠOVSKÁ, (pozn. 79), s. 34–35.

¹¹² MENCL, (pozn. 46), s. 77.

¹¹³ BENEŠOVSKÁ, (pozn. 79), s. 51–52.

různorodých typů dispozic kleneb vznikala řada nových útvarů, které mají podobné znaky jako klenba ve svatovítském chóru.¹¹⁴

3.3.2 Staroměstská mostecká věž

Stavba byla pravděpodobně započata roku 1374, ale existují různé spekulace ohledně problematického datování věže. V 80. letech 14. století byla stavba dostavěna, ale opět není znám přesný rok. Sestavování návrhu k Staroměstské věži probíhalo za vlády Karla IV., je tak usuzováno vzhledem k sochařské výzdobě, kde je Karel IV. zobrazen v podobě císaře.¹¹⁵

Jedná se o nejvýznamnější uměleckou památku, která stála na původní královské cestě. Tato cesta vedla z Vyšehradu směrem na královský hrad. Důležitost této památky také svědčí o pojetí její výzdoby. Věž měla plnit primárně reprezentativní účely a tak tomu bylo i za vlády Karla IV. Tyto stavby měly poukázat na osobnost panovníka, jímž byl z boží milosti. Z tohoto důvodu je stavba bohatě dekorována a navrhuta samotným Petrem Parléřem, který byl velmi brilantním stavitelem a pracoval na reprezentativních stavbách pro císaře Karla IV.¹¹⁶

Do věže se vchází z Křížovnického náměstí, označovaného také jako Mostní. Stavba se nachází před Karlovým mostem a je často označovaná za nejkrásnější věž v Evropě postavenou v gotickém slohu. V této věži Petr Parléř použil svůj novátorský vzorec síťové klenby tvarované do šesticípých hvězd. Nalézá se přímo v průjezdu stavby.¹¹⁷ (obr. 43)

Klenba je příbuzná s klenebním vzorcem ze svatovítského chóru, i když se celkově odlišují. Vzorec je tvořen ze šesticípých hvězd a je složený z paralelních žeber. Tyto dvě originální klenby díky svému neobvyklému vzorci daly za vznik nové tradici v gotických klenbách na přelomu 14.–15. století. Od kleneb předchozích spatřujeme různé viditelné

¹¹⁴ MENCL, (pozn. 46), s. 78, 79.

¹¹⁵ JANUSOVÁ, Jana. Tvůrce vrcholné gotiky: ze života a díla Petra Parléře. Vyd. 1. Ostrava: Amosium servis, 1992, s. 37.

¹¹⁶ HOMOLKA, (pozn. 109), s. 27.

¹¹⁷ JANUSOVÁ, (pozn. 115), s. 36.

rozdíly. Jedná se o paralelně sdružená žebra, která se liší od tzv. kleneb stettheimerovských, které se vyznačují hvězdovým tvarem.¹¹⁸

Jana Gajdošová vydala článek, ve kterém uvádí klenbu Staroměstské věže jako předcházející vzor ke klenbě v katedrále sv. Víta. Ve své práci zkoumá důležitý proces navrhování novátorských kleneb, při kterém se používají menší prostory na experimentování s novými designy. Inovace vyzkoušené v menších prostorách se později aplikují ve větším měřítku a na důležitějších stavbách.¹¹⁹

Tato badatelka zkoumá začátek stavby mostní věže, který je zhruba odhadován do časového úseku od roku 1370 do roku 1395.¹²⁰ Badatelka rovněž zkoumá stáří stavby pomocí výzkumu jednotlivých pater. Rok počátku odvozuje postupně od horního patra věže, heraldiky v přízemí i východní fasády a stavitelských značek na zdivu stavby.¹²¹

Datace pater věže je určována od nejvyššího k nejnižšímu, kde se nachází síťová klenba. Ve střeše věže bylo díky novým dendrochronologickým výzkumům zjištěno stáří dřeva. Z tohoto hlediska se zde uvádí časový úsek 1382–1388. Je zde i možnost vybudování střech věže již před onou síťovou klenbou. Vzhledem k tomuto předpokladu tedy nemůžeme přesně zdůvodnit ono zahájení celkových stavitelských prací.¹²² Zcela přesně známe dataci u stěn a žeber, kde se síťová klenba nachází, datují se do roku 1380.¹²³ Nejsložitější situace nastává v případě určení datace dvou prostředních pater. Zde máme poměrně málo vodítek k určení jakékoliv bližší informace k oné klenbě. Nápomocny jsou pouze sochy, které fasádu zdobily.¹²⁴

Nastala zde i časová mezera v tvorbě soch, a to z důvodu požáru v budově kláštera křížovníků s červenou hvězdou, která stojí blízko Staroměstské věže. Možná to je příčina,

¹¹⁸ MENCL, (pozn. 46), s. 79.

¹¹⁹ GAJDOŠOVÁ, (pozn. 9), s. 39.

¹²⁰ VÍTOVSKÝ, Jakub-K datování, ikonografii a autorství Staroměstské mostecké věže. Jakub Vítovský. Průzkumy památek. = Denkmalforschung. = Historical Monuments' Research & Documentation. 1, č. 2, (1994), s. 15–44.

¹²¹ GAJDOŠOVÁ, (pozn. 9), s. 41.

¹²² Ibidem, s. 41–42.

¹²³ KUTAL A., České gotické sochařství, 1350–1450, Praha 1962, s. 57–58.

¹²⁴ GAJDOŠOVÁ, (pozn. 9), s. 42.

co zavinila pozastavení činnosti dvou sochařů: Petra Parlěře a Mikuláše ze Savoye.¹²⁵ Sochy tedy vznikaly v různém intervalu, a to mezi léty 1378–1382 a poté 1374–1378.¹²⁶ Další otazník v dataci nastává u důkladného zkoumání štítů, jež se na věži nalézají. Jedná se o nejasnost u štítu Svídnic, který bývá také připodobňován k území Braniborska. Toto území měl ve vlastnictví Karel IV. až v roce 1373. Území Braniborsko do této skupiny štítů ovšem pravděpodobně nespadá a dataci řadíme kolem roku 1368–1373.¹²⁷

Ve své analýze dále Vítovský zmiňuje stavitelské značky na klenbě, které pochází z roku 1390.¹²⁸ Badatel ovšem opomenul jednu značku, která se takřka shoduje se stavitelskou značkou v katedrále sv. Víta. Není znám význam stavitelských znaků, které se nacházejí po celé věži, a tak se otázka ohledně datace opět komplikuje.¹²⁹

Klenba ve Staroměstské věži vznikla pravděpodobně dříve než klenba v katedrále sv. Víta. V tomto případě by byla klenba ve věži první svého druhu na českém území a sloužila pravděpodobně k otestování nového inovativního klenebního vzorce.

Badatel Václav Mencl tedy uvádí jako možnou dataci pro klenbu ve věži rok 1375 a podporuje danou tezi.¹³⁰ Další historik Dobroslav Líbal diskutoval o dřívější dataci klenby ve věži a zmínil i klenbu v milevském kostele sv. Jiljí. V tomto případě by se jednalo o původní vzor klenby, kterým je známá i klenba v kostele sv. Jiljí v Milevsku. Díky této zkušenosti bychom jasně poznali kořeny, odkud pochází klenba tzv. milevského typu.¹³¹

Klenbu milevského kostela rozebírá Dobroslav Líbal ve dvou publikacích. V publikaci s názvem *Gotická architektura v Čechách a na Moravě* se zabývá spojitostmi mezi těmito klenbami. Zmiňuje zde převratnou klenbu milevského typu a dává ji do souvislosti s okolními stavbami na jihu Čech. Podtrhuje zde využití tohoto typu jako vzor z milevské

¹²⁵ HLOBIL I., *Gotické sochařství*, in *Katedrála sv. Víta v Praze: k 650. výročí založení*, ed. A. Merhautová, Praha 1994, s. 79.

¹²⁶ VÍTOVSKÝ, (pozn. 120), s. 26–28.

¹²⁷ GAJDOŠOVÁ, (pozn. 9), s. 46–47.

¹²⁸ VÍTOVSKÝ, (pozn. 120), s. 20.

¹²⁹ GAJDOŠOVÁ, (pozn. 9), s. 50.

¹³⁰ MENCL, (pozn. 46), s. 79.

¹³¹ GAJDOŠOVÁ, (pozn. 9), s. 53.

hutě a zdůrazňuje nový klenební umělecký prvek, jenž byl v krásném slohu lehce opomíjen.¹³²

Sít'ová klenba byla všemi dobře hodnocena a jednalo se o klenbu, jež byla ve 14. století hojně využívána. Před klenbou sít'ového typu byla oblíbená klenba s tzv. skokovým systémem, kterým se pravděpodobně nechal Petr Parlěř inspirovat. Můžeme ho například najít v letním refektáři v kostele Bebenhausen a na hradě Zvíkov. Design, jenž původně pochází z Anglie, byl rozšířen na nové inovaci ve Staroměstské věži Petrem Parlěřem. Díky této podobě s anglickou klenbou dochází k otázkám, jak se Petr Parlěř dokázal tak bravurně orientovat v anglické architektuře. Je velice pravděpodobné, že se nechal inspirovat stavbami při svých cestách po Evropě.¹³³

Tato klenba se stala velice uznávaným a ceněným vzorem pro další stavby po celém českém území. Kromě klenby v Milevsku a v Českém Krumlově se stejný vzorec objevuje i ve Znojmě v presbytáři sv. Mikuláše, jehož stáří je datováno do roku 1390. Nová klenební inovace vznikala spojením architektury ze zahraničí a vlastním pojetím Petra Parlěře.¹³⁴

U Staroměstské věže šlo ovšem o otestování vzorce navrženého zručným Petrem Parlěřem, který jej později využil k většímu úkolu na katedrále sv. Víta. Zde mistr demonstroval svou dokonalou zručnost, své nové inovace a kreativitu, která díky možnosti struktury věže neměla žádné hranice. Tento vzorec se později díky hojnému využívání dostal i do kostela sv. Jiljí a vytvořil zde originální typ klenby, jenž se od parlěřovského vzorce lehce odlišoval. Klenba milevského typu má tedy kořeny u klenby ve Staroměstské věži a díky bádáním s pomocí této architektury jsme zjistili další důležitá historická fakta. Jedná se o klenbu, která vznikala podle vzoru Petra Parlěře, který se dále inspiroval klenebními vzory až ze vzdálené Anglie. Má tedy hlubokou historickou cenu a díky své ojedinělosti byl staviteli hojně využíván a dostal se do širokého okolí.

¹³² LÍBAL, (pozn. 42), s. 178–179.

¹³³ GAJDOŠOVÁ, (pozn. 9), s. 54.

¹³⁴ Ibidem, s. 55.

3.3.3 Český Krumlov – kostel sv. Víta

Datace stavby se u mnohých autorů odlišuje, ale jako určení bližšího roku počátku stavby se nejčastěji uvádí rok 1439.¹³⁵ Určení této datace je dáno vzhledem k přesně známé informaci o posvěcení kostela, avšak dostavba mohla být dokončena mnohem dříve.

Stavba v tak velkém měřítku, jako je tomu u kostela sv. Víta, posloužila jako dostatečný předpoklad k založení stavební hutě na tomto místě. To se bohužel nejspíše nestalo a bylo zde pouze provizorní stanoviště pro stavitele z různých měst. Stavba těchto rozměrů vedená stavitelem Janem byla brána pouze jako stavební práce, nikoliv jako příležitost k založení huti v tomto městě.¹³⁶

Prvotním vodítkem k domněnce, že je klenba spjata s kostelem sv. Jiljí v Milevsku, je stejný stavitel a stejná podoba klenebního vzorce. Klenba pražská ve svatovítské katedrále se od těchto dvou liší velikostí uprostřed klenby. Klenba v Landshutu i v Českém Krumlově má kosodélníky stejné velikosti, kdežto u pražské se poměry střídají.¹³⁷

Klenba milevského typu byla pravděpodobně zhotovena před rokem 1407, poté vznikala klenba v Českém Krumlově, a to na striktní žádost podle milevského vzoru. (obr. 47) Tuto skutečnost víme díky smlouvě mezi farářem Hostislavem a kameníkem Janem, jenž byl synovcem mistra Staňka. Se stavitelem Janem bývá srovnáván známý Hans Krumenauer, který je známý pro využívání parlérovských inovací. Působil hlavně v bavorském prostředí a rozvíjel zde své stavitelské nadání. Podle spisovatele Kotrby se narodil v Českém Krumlově a také zde pravděpodobně působil. Je spojován se stavbou sv. Víta v Českém Krumlově, zde je uváděna hypotéza Krumenauera jako stavitele.¹³⁸

Tato hypotéza je postavena na základě dekorovaného náhrobku syna Stefana Krumenauera, který je dekorován erbem se skupinou tří diagonálních růží a je umístěn u kostela v Braunau. Jedná se o erb rodiny, který vznikl na základě Stefanova vyučení

¹³⁵ KUTHAN, Jiří. Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou UK ve vydavatelství Togga, 2010, s. 199.

¹³⁶ LÁTAL, (pozn. 10), s. 159.

¹³⁷ Ibidem, s. 48.

¹³⁸ Ibidem, s. 47.

v pasovské stavitelské huti a poté jeho působení v Českém Krumlově. Z tohoto města si právě odnesl již zmiňovaný erb vedoucí k hypotéze, že pracoval na kostele sv. Víta. Tento znak byl bohužel hojně využíván a ve znaku jej měla například i rodina Mautnerů z Katzenbergu. Díky tomuto poznatku se působení Hanse Krumenauera jako stavitele na kostele sv. Víta v Českém Krumlově takřka rozplývá.

Hans Krumenauer se podílel na již zmiňované stavbě kostela sv. Martina v Landshutu, kde se nachází stejný typ klenebního vzorce, jako je tomu u kostela sv. Víta v Českém Krumlově. Spisovatel Liedke uvádí pouhou účast na projekci nápadu této stavby samotným Krumenauerem, nikoliv provedení prací. To je připisováno staviteli Hansovi von Burghausenovi, který zde zhotovil síťovou klenbu identicky se shodující s krumlovskou klenbou ve sv. Vítu.¹³⁹

Možná hypotéza ohledně příbuznosti těchto dvou staveb kolísá kvůli jejich velikostnímu pojetí. Vzhledem k použití parlérovského klenebního vzorce u stavby sv. Martina v Landshutu se jedná o odlišný význam inovace, která spočívá v užití různých dekoračních prvků a odlišné konstrukce. V případě sv. Víta v Českém Krumlově se jedná o přímé využití parlérovského vzorce a jeho napodobení.¹⁴⁰

V krumlovském kostele sv. Víta jde o hojné nedostatky v informacích o historii dokončení stavby a jejích pozdějších úprav. Kvůli této skutečnosti je velice obtížné kolem tohoto kostela v prvních desetiletích 15. století objasnit celkovou stavitelskou situaci.¹⁴¹ Z poznatků dostupných ze smluv pana Jana, který vedl stavbu kostela sv. Víta, je velice zřejmé navazování stavitelství směrem k parlérovské huti a jeho novějším inovacím. Tato skutečnost je zřejmá při pohledu na danou klenbu, která je založena na stejném inovačním vzorci, který pochází z dílny Petra Parláře.¹⁴²

Za vlády Oldřicha z Rožmberka bylo podporováno umění a jiné činnosti, které vedly k nárůstu počtu umělců na jeho dvoře. Tito umělci se stálým zázemím v Praze byli povoláváni do různých měst na území dnešní České republiky, včetně Českého

¹³⁹ Ibidem, s. 48.

¹⁴⁰ Ibidem, s. 54.

¹⁴¹ HOMOLKA, (pozn. 109), s. 85.

¹⁴² LÁTAL, (pozn. 10), s. 160–161.

Krumlova. Z Prahy byl povolán schopný kameník Oldřich, který se vyučil v Schaunberku, zde měl za úkol vytvořit reprezentativní stavbu pro rod Rožmberků. Po usednutí krále Vladislava Jagellonského na český trůn byly započaty dostavby mnohých sakrálních budov. U krumlovského kostela sv. Víta, kde je mnoho uměleckých různorodostí v konfiguraci a dekoraci, byla vyřčena určitá domněnka v otázce autora. Jedná se pravděpodobně o několik různých umělců, kteří na této stavbě pracovali, nikoliv o jednoho určitého stavitele odpovídajícího za celkový vzhled kostela. Možná identifikace stavitele u kostela sv. Jiljí v Milevsku a kostela sv. Víta v Českém Krumlově se tak pomalu rozplývá.¹⁴³

3.4 Souhrn ke klenbám tzv. milevského typu

Klenby vznikající v období krásného slohu jsou vnímány jako náznak příchodu pozdní gotiky. Jsou chápány jako samostatný doceňovaný prvek, který byl dříve brán jako součást prostorové obálky. Klenba se takto pozvolna vymaňuje a stává se z ní umělecký prvek, jenž obohacuje celkovou stavbu a dává jí vlastní osobitý ráz. Vzorec síťového zaklenuí je chápán jako předznak blížící se revoluce v umění. V případě dvojlovního kostela sv. Jiljí se setkáváme s inovací specifické důležitosti. Při pohledu vzhůru vidíme klenbu valeného typu s řadou výsečí, na níž je navlečená síťová dispozice.

Jedná se o klenbu, která má svůj původ ve Staroměstské věži, s klenebním systémem z Anglie. Odtud je původem inovace, která byla inspirací k přetvoření klenby k tzv. milevskému typu.

V porovnání se zmiňovanou podobnou klenbou v katedrále svatého Víta je klenba milevského typu ve vývoji propracovanější. Vzor klenby v Milevsku byl vypracován jedním ze dvou stavitelů, a to Staňkem či Janem. Tito stavitelé zhotovili klenbu v Českém Krumlově, a tak se prvek rozšířil z města Milevska dále do jihočeského regionu. Dalším dokladem napodobení klenby milevského typu je děkanský kostel v Klatovech. Jedná se o lehce pozměněnou formu tohoto typu, která se nachází ve středu a závěru chóru.¹⁴⁴

¹⁴³ LÁTAL, (pozn. 10), s. 162–163.

¹⁴⁴ LÍBAL, (pozn. 39), s. 178–179.

Klenba se následně ve velkém měřítku dále uplatňovala na mnohých stavbách. Díky zručným stavitelům se rozšířila nejen do okruhu jižních Čech, ale také za hranice daného regionu. Ovlivnila klenební vzorce na další nadcházející půlstoletí v Salzburku, Podunají i po celé střední Evropě. Klenba je často použita k zaklenutí polygonálních presbytářů. Dalším příkladem, kde se klenba milevského typu objevila, je i presbytář kaple Vlašského dvora v Kutné Hoře či dům s číslem 460, který se nachází v Praze na Starém Městě.¹⁴⁵

V Rakousku se obdobná klenba objevila poprvé v kostele sv. Ducha v Braunau.¹⁴⁶ V presbytáři a v hlavní lodi. Stavba byla zbudována okolo roku 1430 a je zde vyobrazen vzorec klenby z milevského kostela sv. Jiljí. (obr. 47) Dále je na rakouském území patrná inspirace klenbou z Kájova.¹⁴⁷ Jedná se o příklad zaklenutí v kostele sv. Jiljí v Ottensheimu. (obr. 48) V tomto kostele nedaleko od Lince byl v 70. letech 15. století zaklenut presbytář stejně jako v Kájově. Stavitel znal vzorec, jenž byl použit u stavbypoblíž Ottensheimu, a to u kostela v Eferdingu. (obr. 49) Jedná se o stavbu zasvěcenou sv. Hippolytovi a klenba zde byla zaklenuta mezi lety 1451 až 1457. Časové období je známo novým klenebním vzorcem vznikajícím na území Horních Rakous, Bavorska a Salcburku. Hlavním centrem, odkud pocházel nový vzorec, byla tzv. braunauško-burghausenská škola.¹⁴⁸ Vzorce z Milevska a Rakouska se od sebe lišily různými cípatými obrazci uzavřenými do sebe. V těchto obrazech se vyskytuje i šesticípá hvězda z milevského kostela sv. Jiljí. Tyto rozšířené klenby s nesouměrnými tvary se následně dostávají na české území.¹⁴⁹

Další lokace, v nichž se uplatnila klenba milevského typu, jsou rozesety po celém českém území. Jedná se například o kostel v Trhových Svinech, Kájově, Soběslavi (sv. Petra a Pavla), Kaplici (sv. Florián) a kostelík v Boleticích.¹⁵⁰

Klenba z Milevska se takto dostala až za české hranice a byla komponována do složitějšího seskupení klenebních žeber. Na základě toho se vytratilo její původní označení (tzv. milevského typu). Převzatý vzorec byl připisován mnohem známější huti

¹⁴⁵ ZELENKOVÁ, (pozn. 12), s. 192.

¹⁴⁶ LÁTAL, (pozn. 10), s. 99-104.

¹⁴⁷ LÁTAL, (pozn. 168), s. 138.

¹⁴⁸ Ibidem, (pozn. 10), s.

¹⁴⁹ MENCL, (pozn. 46), s. 83.

¹⁵⁰ LAVIČKA R., Jihočeská sakrální architektura pozdní gotiky 1450–1550, s. 52.

Petra Parléře a takto se i na rakouském území označoval, jelikož jde o původní inovaci z pražské Staroměstské věže.

Stavba je chápána díky svému ojedinělému významu jako předstupeň pozdní gotiky. Tvůrci, kteří dali vzniknout klenbě milevského typu, byli geniální stavitelé. Vytvořili zde ojedinělý prvek na stavbě spjaté s románskou věží. Toto zaklenutí rozvedli na další významné stavby a díky tomu se začal vzorec přetvářet i do složitějších kompozic, jež řadíme do pozdní gotiky.¹⁵¹

¹⁵¹ LÍBAL, (pozn. 39), s. 179.

4. Závěr

Kostel sv. Jiljí v Milevsku je bezpochyby velice působivá stavba, která po staletí ovlivňovala stavitelství v celých jižních Čechách. Dokladem je nápadná podoba s kvadratickými rysy chóru z kostela v Miroticích. Jedná se o kostel taktéž zasvěcený svatému Jiljí, podrobněji se mu ve svých publikacích věnoval zejména Jiří Varhaník, který přiřazuje kvadratický půdorys ke kostelu sv. Jiljí v Milevsku. Díky tomuto přiřazení autor dokládá i převzetí zasvěcení sv. Jiljí, podobu a dekor sloupků či samotnou architektonickou stránku budovy.¹⁵²

Dalším hojně využívaným architektonickým prvkem v Jihočeském kraji jsou okna tvořená vytesáním otvoru do načervenalého pískovce. Podobají se okénkům v kostele sv. Bartoloměje v Kondraci a v Jankově u Votic. Podobné prvky výrazně ovlivnily řadu stavitelů, jež budovali kostel sv. Jiljí i okolní sakrální stavby.¹⁵³

Stavební prvky užívané na kostele sv. Jiljí v Milevsku byly v této době na území českých zemí hojně využívány různými staviteli, pravděpodobně původem z parléřovské huti. Způsob onoho stavitelství se šířil dále, díky čemuž nalézáme stejné prvky na různých sakrálních či jinak významných stavbách. Ve stavitelství byla striktně daná pravidla, podle nichž se stavitelé řídili. K tomu jim byly nápomocny nákresy ze staveb, u kterých byly prvky jasně zřetelné.

Důkazem je tvorba inovací geniálního Petra Parlěře. Tento stavitel tvořil specifické vzory klenebního zaklenutí na území českých zemí. Tyto vzorce vznikaly nejdříve na menších, méně důležitých stavbách k vyzkoušení funkčnosti, následně se vzorce aplikovaly i na jiné důležitější stavby. Je tomu dokladem již zmiňovaná Staroměstská věž, kterou zdobí klenba parléřovského typu. Podle textu autorky Jany Gajdošové klenba vznikla k vyzkoušení nové inovace a ověření její funkčnosti. Architektonické stavební prvky, např. klenby či dodatečné výstavby, byly na kostele sv. Jiljí prováděny vzhledem k výjimečnosti historie stavby. Je možné, že stavitelé zdejší kostel považovali za místo, kde si mohli vyzkoušet nové stavební prvky. Zde vybudované prvky se totiž následně s několikarokním zpožděním objevily též v kostele sv. Víta v Českém Krumlově a následně

¹⁵² ZELENKOVÁ, (pozn. 12), s. 72.

¹⁵³ Ibidem, s. 73.

i v celých jižních Čechách. Z tohoto důvodu nalézáme podobnosti jednotlivých vzorců u ostatních kostelů v okolních městech.

Na klenbě tzv. milevského typu došlo k výstavbě již zmiňované parléřovské síťové klenby, která se později použila podle smlouvy jako vzor klenby pro kostel sv. Víta v Českém Krumlově. Daný kostel je mnohem monumentálnější stavbou než zmiňovaný kostel v Milevsku, proto jsou diskuze ohledně zkoušení inovací na kostele sv. Jiljí oprávněné. Stavbu v Milevsku prováděli nejspíše stejní stavitelé, kteří o několik let později tuto klenbu zkopírovali do kostela s významnějším historickým centrem. Klenba se rozšířila po celém českém území až do Německa a Rakouska, kde se uplatňovala již v pozměněné podobě. V zahraničí byla klenba připisována spíše ke klenbám parléřovské huti a nebyl již používán název klenba milevského typu, který byl po celém českém území hojně rozšířen. Celkovou klenební inovaci badatelé řadili k rozšíření vzorce ze Staroměstské věže či katedrály sv. Víta, nikoliv k huti rožmberského panství, na kterém klenba milevského typu vznikala.

Kostel sv. Jiljí je významná architektonická památka v jižních Čechách. Prvky, jež ji dekorují, jsou v tomto spojení vnímány velice monumentálně. Stavba vznikla díky velikému bohatství velmože Jiřího z Milevska, fundátora tohoto kostela, díky čemuž vyniká řadou neobvyklých inovací i architektonickými zdobnými prvky. Konvent byl vybudován stejnými staviteli, bohužel při této stavbě měli striktně daná pravidla. Některé badatelské otázky by mohly být postupem času vysvětleny, k tomu by mohly pomoci v současnosti probíhající vykopávky.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Ibidem, s. 92.

Bibliografie

BENEŠOVSKÁ Klára, *Architektura gotická*. Praha: Správa Pražského hradu, 2001. Deset století architektury.

BÍLEK Josef, KÁLAL Jiří, Milevsko a okolí od A ... Ž. Milevsko: Spolek pro rozvoj kultury 2000.

BURIAN Jiří, *Katedrála sv. Víta na Pražském hradě*. Vydání druhé. Praha: Odeon, 1978.

GAJDOŠOVÁ Jana (2016) *Vaulting Small Spaces: The Innovative Design of Prague's Bridge Tower Vault*, Journal of the British Archaeological Association.

HEJNA Antonín, Původní půdorysná podoba kostela sv. Jiljí v Milevsku, In Archeologické výzkumy v jižních Čechách 4, 1987.

HLOBIL I., *Gotické sochařství, in Katedrála sv. Víta v Praze: k 650. výročí založení*, ed. A. Merhautová, Praha 1994.

HOMOLKA Jaromír, (ed. al.), *Jihočeská pozdní gotika 1450-1530 (kat. výst.)* Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 1965.

HOMOLKA Jaromír, *Studie k počátkům umění krásného slohu v Čechách: k problematice společenské funkce výtvarného umění v předhusitských Čechách*. Praha: Universita Karlova, [1976].

HOMOLKA Jaromír, *Zur Problematik der Prager Parlerarchitektur*. In: Umění XLVII, 1999.

JANUSOVÁ Jana, *Tvůrce vrcholné gotiky: ze života a díla Petra Parléře*. Vyd. 1. Ostrava: Amosium servis, 1992.

KALINA P., *Praha 1310–1419*. Praha 2004.

KOCIAN, Ilja. Klenby Petra Parléře. Geometrická analýza klenebních obrazců v katedrále sv. Víta v Praze. Svorník: sborník příspěvků z konference stavebně historického průzkumu uspořádané, roč. 5 (2007), s. 85-92.

KOTRBA Viktor, *kompoziční schéma kleneb Petra Parléře v chrámu sv. Víta v Praze*. In: Umění VII, 1959.

KUTAL Albert, *České gotické sochařství, 1350–1450*, Praha 1962.

KUTHAN Jiří a ROYT Jan, *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha: svatyně českých patronů a králů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze, 2011.

KUTHAN Jiří, *Jižní Čechy: krajina, historie, umělecké památky*. 2. upr. vyd. Praha: Panorama, 1982.

KUTHAN Jiří, *Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách: k problematice cisterciácké stavební tvorby*. Praha: Academia, 1983.

KUTHAN Jiří, *Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století*. 2. vyd. České Budějovice: Růže, 1977.

KUTHAN Jiří, *Gotická architektura v jižních Čechách: zakladatelské dílo Přemysla Otakara II*. Praha: Academia, 1975.

KUTHAN, Jiří, *Česká architektura v době posledních Přemyslovců: Města, hrady, kláštery, kostely*. 1. vyd. Vimperk: Tina, 1994.

KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou UK ve vydavatelství Togga, 2010.

KYTKA Josef, *Milevsko a jeho kraj: turistika, památky, historie*. V Milevsku: Odbor Klubu českých turistů, 1940.

LÁTAL Hynek, *Laboratoře inovací: centra a osobnosti klenebního umění střední Evropy 15. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2017. Episteme: edice Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

LAVIČKA R., *Jihočeská sakrální architektura pozdní gotiky 1450–1550 na rožmberském panství*, Praha 2012.

LÍBAL Dobroslav, *Gotická architektura v Čechách a na Moravě. Vyd. 1. V Praze: Umělecká beseda, [1948]. 290 s. Cesta k umění-průvodce po dějinách národního umění. Díl 3., V duchovním středu, sv. 5-7.*

MENCL Václav, *Česká architektura doby lucemburské. Praha 1948.*

MENCL Václav, *České středověké klenby. I. vydání. Praha: Orbis.*

MERHAUTOVÁ, Anežka. *Katedrála sv. Víta v Praze: (k 650. výročí založení). 1. vyd. Praha: Academia, 1994.*

MERHAUTOVÁ Anežka, *Raně středověká architektura v Čechách, Praha: Academia, 1971.*

MUK J., *Konstrukce a tvar středověké klenby, Praha 1974.*

PODLAHA Antonín, Eduard ŠITTLER a Josef HLÁVKA, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Milevském: se 187 vyobrazeními (z nichž jest 5 tabulek světlotiskových, 2 tabulky barvotiskové a 3 zinkografické) a 8 značkami. V Praze: nákladem Archaeologické kommisise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898. Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století.*

ROUČEK Rudolf, *Chrám sv. Víta. Dějiny a průvodce, Praha 1948.*

STEJSKAL Karel, *Dějiny umění. Vyd. 2. V Praze: Knižní klub, 2003.*

VÍTOVSKÝ

Jakub-

K datování, ikonografii a autorství Staroměstské mostecké věže. Jakub Vítovský. Průzkumy památek. = Denkmalforschung. = Historical Monuments' Research & Documentation. 1, č. 2, (1994).

VLČEK Pavel; SOMMER Petr a FOLTÝN Dušan, *Encyklopedie českých klášterů. Praha: Libri, 2002.*

ZELENKOVÁ Pavla, *Premonstrátský klášter a kostel sv. Jiljí v Milevsku. Vydání první. Praha: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2018. 297 stran. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium, vol. XXIX. ISBN 978-80-7422-583-3.*

Seznam obrazové přílohy

- Obr.1 Kostel sv. Jiljí, foto: autor
- Obr.2 Kostel sv. Jiljí románská věž, foto: autor
- Obr.3 Kostel sv. Jiljí chrámová gotická část, foto: autor
- Obr.4 Kostel sv. Jiljí a jeho fasáda před opravou, foto: autor
- Obr.5 Areál kláštera a umístění kostela sv. Jiljí, zdroj:
<https://zpravy.aktualne.cz/milevsko/r~f45e4c20897011ea842f0cc47ab5f122/r~8df51a76897111ea95caac1f6b220ee8/>
- Obr.6 Kostel sv. Jiljí půdorys podle V. Kotrby, foto:
<http://www.turistickelisty.sportovnilisty.cz/mistopis/kostel-sv-jilji-nechal-postavit-jiri-z-milevska/?style=mobile>
- Obr.7 Kostel sv. Jiljí pohled na hlavní vchod, foto: autor
- Obr.8 Kostel sv. Jiljí pohled směrem k románské věži, foto: autor
- Obr.9 Kostel sv. Jiljí síťová klenba, foto: autor
- Obr.10 Klenba milevského typu znak č. 1, foto: autor
- Obr.11 Klenba milevského typu znak č. 2, foto: autor
- Obr.12 Klenba milevského typu znak č. 3, foto: autor
- Obr.13 Klenba milevského typu, pole se jmény rodů 1. a 2., foto: autor
- Obr.14 Klenba milevského typu, pole se jmény rodů 3. a 4., foto: autor
- Obr.15 Klenba milevského typu, pole se jmény rodů 5. a 6., foto: autor
- Obr.16 Detail u klenby, foto: autor
- Obr.17 Latinský nápis nad dveřmi od sakristie, foto: autor
- Obr.18 Sloupy z románské věže zasahující do interiéru chrámu, foto: autor
- Obr.19 Oltář sv. Jiljí, foto: autor
- Obr.20 Detail na sochu sv. Jiljí v oltáři, foto: autor
- Obr.21 Detail na dekoraci oltáře, foto: autor
- Obr.22 Sedile, foto: autor
- Obr.23 Klenba sakristie v kostele sv. Jiljí Milevsko, foto: autor
- Obr.24 Okna v presbytáři kostela sv. Jiljí v Milevsku, foto: autor
- Obr.25 Pohled na prováděné vykopávky, foto: autor
- Obr.26 Pohled na renesanční strop lodi, foto: autor
- Obr.27 Pohled na strop chrámu u románské věže, foto: autor
- Obr.28 Pohled na okno v chrámu u románské věže, foto: autor
- Obr.29 Pohled na část románské věže z chrámu, foto: autor

Obr.30 Pohled na severní stěnu a původní podkruchtí, foto: autor
Obr.31 Pohled na románskou věž, foto: autor
Obr.32 Novodobě upravený vstup do románské věže, foto: autor
Obr.33 Zazděné okna pod nově upraveným vchodem, foto: autor
Obr.34 Detail na zdivo budovy, foto: autor
Obr.35 Záběr na dekorované sloupky, foto: autor
Obr.36 Detail na dekorované sloupky, foto: autor
Obr.37 Dekorované sloupky v okně románské věže, foto: autor
Obr.38 Zvony ve věži, foto: autor
Obr.39 Klášter Panny Marie, http://www.druidova-mysteria.cz/MISTA_SILY/MILEVSKO/MILEVSKO_PREMOSTRATI.htm
Obr.40 Podobizna Jiřího z Milevska, zdroj: http://druidova-mysteria.cz/MISTA_SILY/MILEVSKO/MILEVSKO_PREMOSTRATI.htm
Obr.41 Staroměstská věž v Praze, foto: autor
Obr.42 Klenba ve Staroměstské věži v Praze
Obr.43 Katedrála sv. Víta v Praze, zdroj: https://sk.wikipedia.org/wiki/Katedr%C3%A1la_sv%C3%A4t%C3%A9ho_V%C3%A1clava_a_Vojtecha
Obr.44 Katedrála sv. Víta klenba, zdroj: <https://www.krasnecesko.cz/foto/f10284-5-Katedrala-sv.-Vita,-Vaclava-a-Vojtecha-Praha-1.html>
Obr.45 Kostel sv. Víta v Českém Krumlově, zdroj: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/kostel-sv-vita-v-ceskem-krumlove>
Obr.46 Klenba v kostele sv. Víta v Českém Krumlově, zdroj: <http://www.turistickelisty.sportovnilisty.cz/mistopis/kostel-sv-vita-je-jednou-z-dominant-ceskeho-krumlova/?style=mobile>
Obr.47 Branau kostel sv. Ducha půdorys, zdroj: Klenba v Branau, zdroj: <https://docplayer.cz/20135964-Obr-243-eferding-kostel-sv-hippolyta-pudorys-1451-1497-repro-bernhard-prokisch-die-pfarrkirche-st-agidius-in-ottensheim.html>
Obr.48 Klenba kostela sv. Jiljí v Ottensheimu u Lince, zdroj: <https://docplayer.cz/20135964-Obr-243-eferding-kostel-sv-hippolyta-pudorys-1451-1497-repro-bernhard-prokisch-die-pfarrkirche-st-agidius-in-ottensheim.html>
Obr.49 Klenba kostela sv. Hippolyta v Eferdingu, zdroj: <https://docplayer.cz/20135964-Obr-243-eferding-kostel-sv-hippolyta-pudorys-1451-1497-repro-bernhard-prokisch-die-pfarrkirche-st-agidius-in-ottensheim.html>

Obrazové přílohy

Obr.1 Kostel sv. Jiljí

Obr.2 Kostel sv. Jiljí románská věž

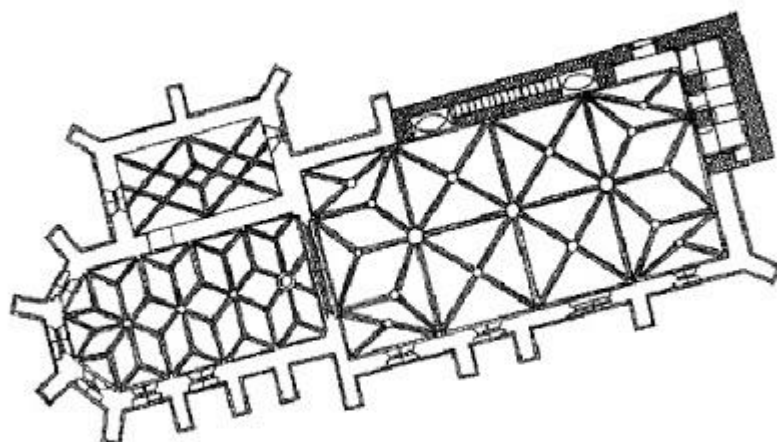
Obr.3 Kostel sv. Jiljí chrámová gotická část

Obr.4 Kostel sv. Jiljí a jeho fasáda před opravou

Obr.5 Areál kláštera a umístění kostela sv. Jiljí

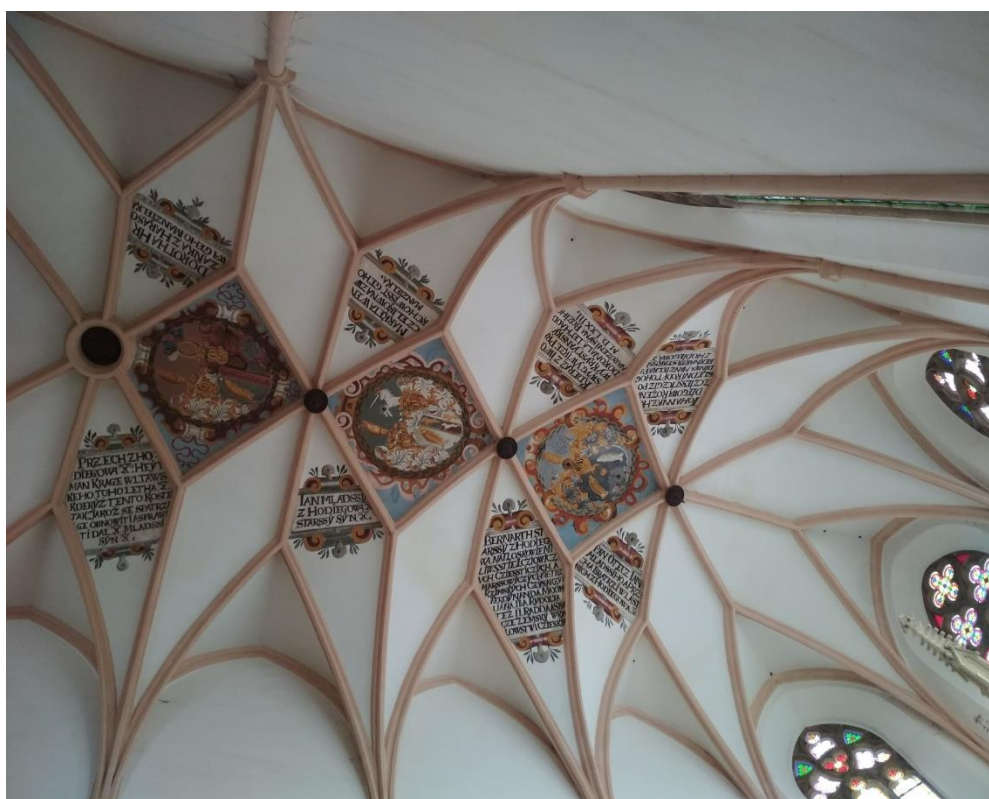
Obr.6 Kostel sv. Jiljí půdorys podle V. Kotrby

Obr.7 Kostel sv. Jiljí pohled na hlavní vchod

Obr.8 Kostel sv. Jiljí pohled směrem k románské věži

Obr.9 Kostel sv. Jiljí síťová klenba

Obr.10 Klenba milevského typu znak č. 1

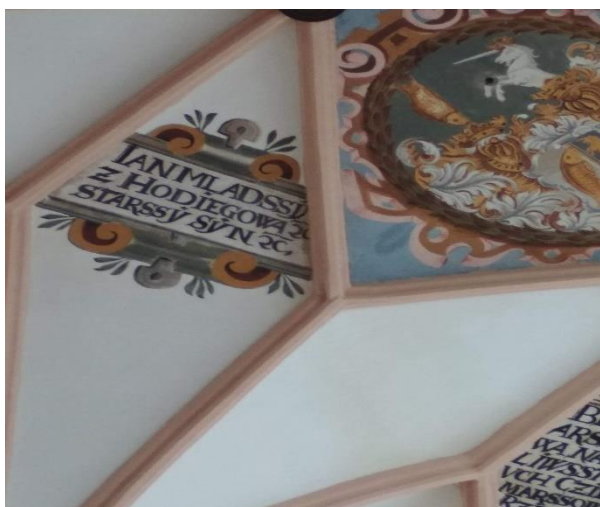
Obr.11 Klenba milevského typu znak č. 2

Obr. 12 Klenba milevského typu znak č. 3.

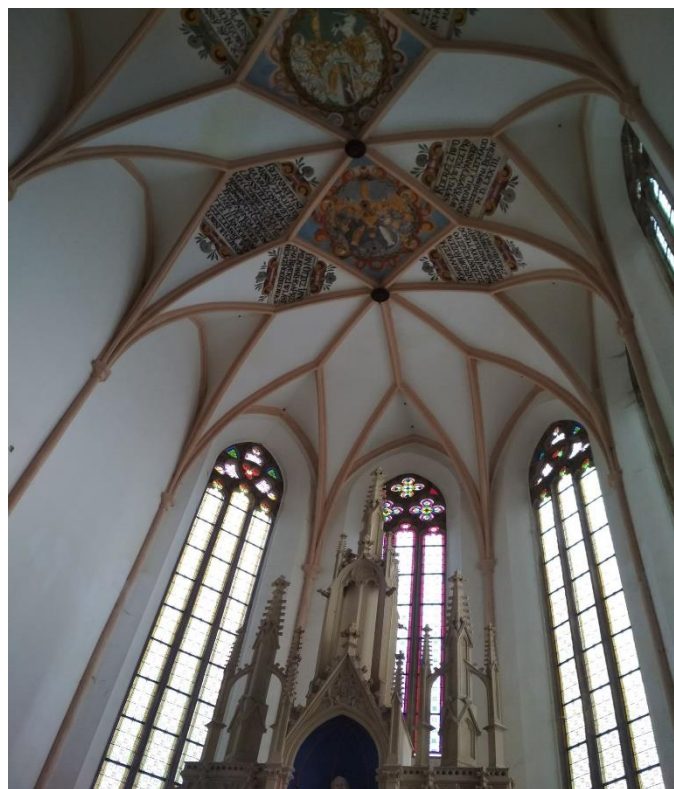
Obr.13 Klenba milevského typu, pole se jmény rodů 1. a 2.

Obr.14 Klenba milevského typu, pole se jmény rodů 3. a 4.

Obr.15 Klenba milevského typu, pole se jmény rodů 5. a 6

Obr.16 Detail u klenby

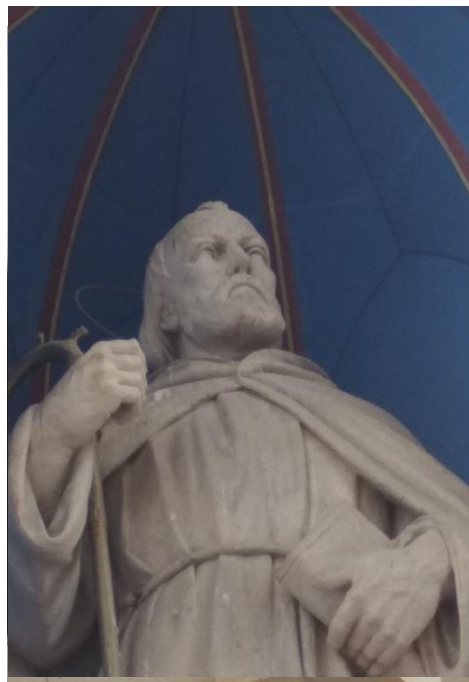
Obr.17 Latinský nápis nad dveřmi od sakristie

Obr.18 Sloupy z románské věže zasahující do interiéru chrámu

Obr.19 Oltář sv. Jiljí

Obr.20 Detail na sochu sv. Jiljí v oltáři

Obr.21 Detail na dekoraci oltáře

Obr.22 Sedile

Obr. 23 Klenba sakristie v kostele sv. Jiljí Milevsko

Obr.24 Pohled na presbytář kostela sv. Jiljí v Milevsku

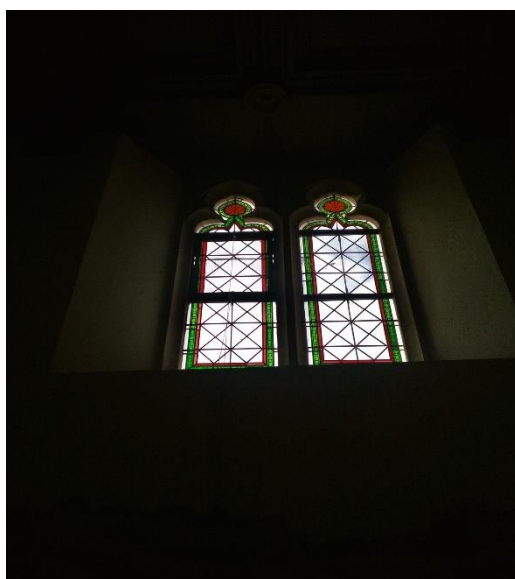
Obr. 25 Pohled na prováděné vykopávky

Obr.26 Pohled na renesanční strop v hlavní lodi

Obr.27 Pohled na strop chrámu u románské věže

Obr.28 Pohled na okno v chrámu u románské věže

Obr.29 Pohled na část románské věže z chrámu

Obr.30 Pohled na severní stěnu a původní podkruchtí.

Obr.31 Pohled na románskou věž

Obr.32 Novodobě upravený vstup do románské věže

Obr.33 Zazděná okna pod nově upraveným vchodem

Obr.34 Detail na zdivo budovy

Obr.35 Záběr na dekorované sloupky

Obr.36 Detail na dekorované sloupy

Obr.37 dekorované sloupky v okně románské věže

Obr.38 Zvony ve věži

Obr.39 Klášter Panny Marie

Obr.40 Podobizna Jiřího z Milevska

Obr.41 Staroměstská věž v Praze

Obr.42 Klenba ve Staroměstské věži v Praze

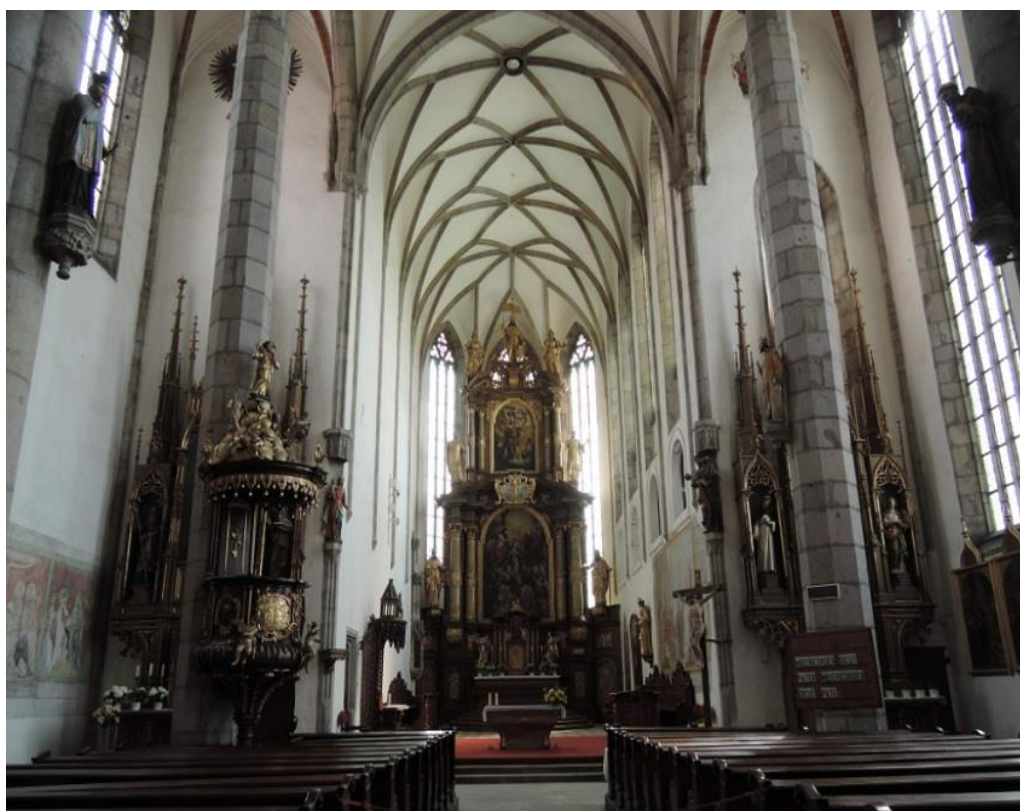
Obr.43 Katedrála sv. Víta v Praze

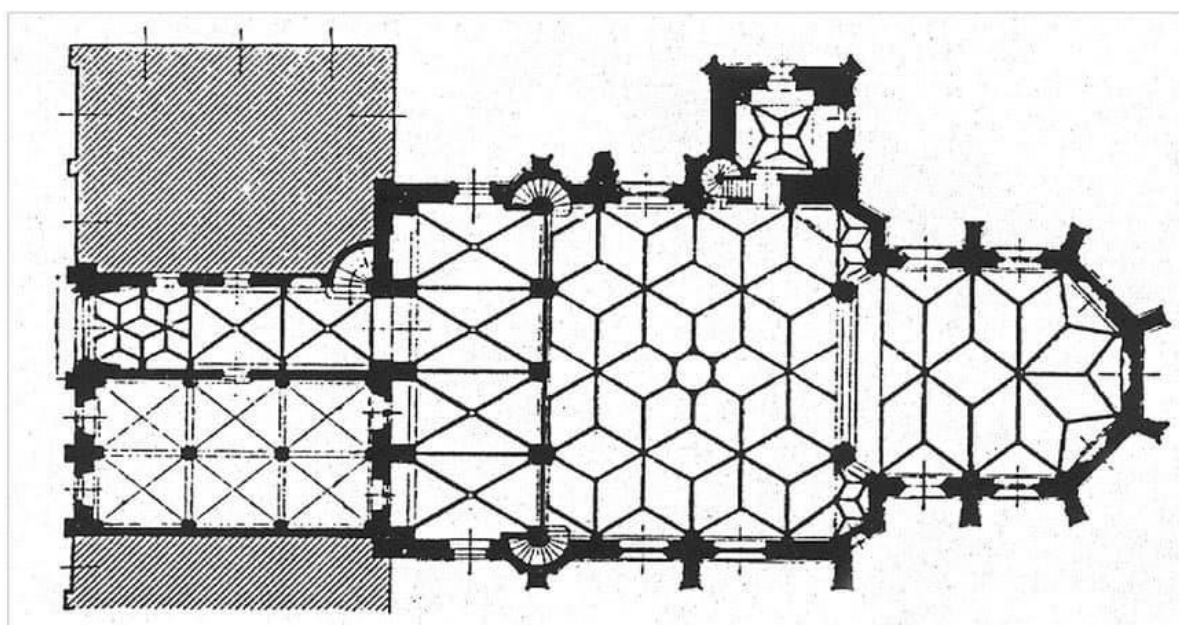
Obr.44 Katedrála sv. Víta klenba

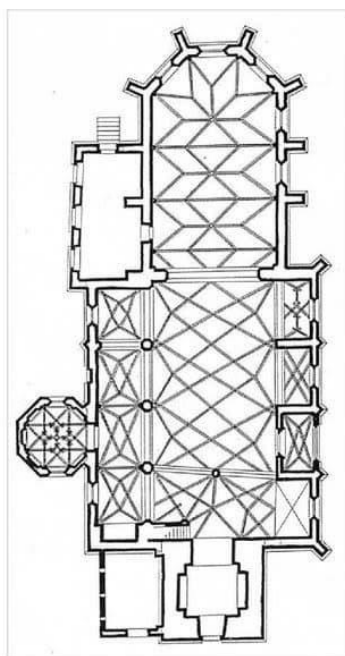
Obr.45 Kostel sv. Víta v Českém Krumlově

Obr.46 Klenba v kostele sv. Víta v Českém Krumlově

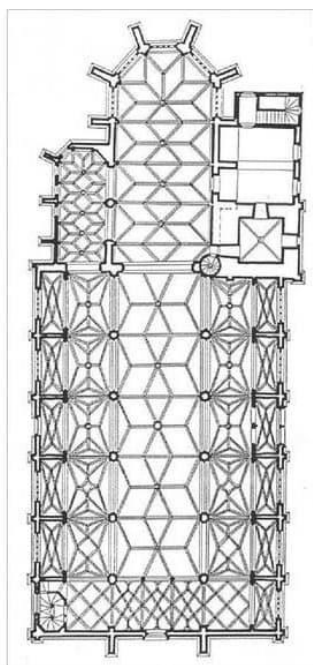

Obr. 47 Branau, ksotel sv. Ducha půdorys

Obr. 242 - Ottensheim, kostel sv. Jiljí, půdorys, kolem 1460 - 1510, repro: Bernhard Prokisch, Die Pfarrkirche St. Ägidius in Ottensheim, *Oberösterreichische Heimatblätter* 1983, č. 2

Obr.48 Kostel sv. Jiljí v Ottensheimu u Lince

Obr. 243 - Eferding, kostel sv. Hippolyta, půdorys, 1451 - 1497, repro: Bernhard Prokisch, Die Pfarrkirche St. Ägidius in Ottensheim, *Oberösterreichische Heimatblätter* 1983, č. 2

Obr.49 Kostel sv. Hippolyta v Eferdingu půdorys